

Bombeangrebene i Madrid i marts 2004 og London i juli 2005, har gjort det tydeligt, at Europa står overfor en helt ny terrortrusel: Truslen fra europæiske borgere eller personer med lovligt ophold i Europa, der følger kaldet fra Al-Qaeda om at deltage i den globale jihad mod Vesten. Men islamismen er ikke kun en udfordring for Europa i dens radikale og voldelige form. Også de ikke-voldelige, men ideologisk radikale islamistiske bevægelser udgør en udfordring.

På trods af karakteristikken som en totalitær bevægelse, vurderes det alligevel i denne bog, at islamismen på sigt vil kunne forenes med det liberale demokrati. Islamismens nationalstatslige og modernistiske grene kan efter al sandsynlighed integreres i det parlamentariske flerparti-system. Ikke fordi de modernistiske islamister er demokrater. Men fordi de er politikere, før de er ideologer. Derfor vil de på sigt formentlig blive draget ind i politiske kompromisser, der fratager dem deres radikalitet.

Jørgen Staun er ph.d. i statskundskab fra Københavns Universitet og forsker ved Dansk Institut for Internationale Studier.

ISBN 87-7605-164-1

9 788776 051648

JØRGEN STAUN

MELLEM TERROR OG FOLKELIG PROTEST – EUROPAS ISLAMISTISKE UDFORDRING

DIIS

DIIS · DANSK INSTITUT FOR INTERNATIONALE STUDIER

DET NY EUROPA

Mellem terror og folkelig protest – Europas islamistiske udfordring

JØRGEN STAUN

Det ny Europa

Mellem terror og folkelig protest – Europas islamistiske udfordring

Jørgen Staun

DANSK INSTITUT FOR INTERNATIONALE STUDIER

En række mennesker har bidraget med kritik af bogen og gjort deres til at forbedre og præcisere dens pointer. Således vil jeg gerne takke mine kolleger på Dansk Institut for Internationale Studier Gorm Rye Olsen og Anne Mette Vestergaard, og frem for alt Ulla Holm, for deres konstruktive kommentarer. Derudover har mine kolleger fra indsatsområdet om terrorisme også hjulpet mig på vej. Her skal især lyde en tak til Anja Dalgaard-Nielsen og ikke mindst Nadeem Irani, der med sine kritiske kommentarer gjorde sit for at rydde manuskriptet for de værste faldgruber. Også Ali Alfoneh fra Institut for Statskundskab i København har bidraget med indsigtfuld kritik, hvilket jeg gerne vil takke ham for.

Fejl og udeladelser påhviler naturligvis mig alene.

© København 2006
Dansk Institut for Internationale Studier
Strandgade 56
1401 København K
Tlf.: 32 69 87 87
Fax: 32 69 87 00
E-mail: diis@diis.dk
Web: www.diis.dk

Tryk: Gullanders Bogtrykkeri A/S, Skjern
Layout: Carsten Schiøler
Fotos: Polfoto
ISBN: 87-7605-164-1

DIIS's publikationer kan købes i boghandlen eller bestilles via ekspedition@nordisk-bog-center.dk eller www.diis.dk under pågældende publikation.

Publikationen kan downloades gratis fra www.diis.dk

Denne publikation indgår i de forsvars- og sikkerpolitiske studier. Projektet, der er finansieret af Forsvarsministeriet, blev påbegyndt i 2000 og løber frem til 2009.

Indhold

Resume · 4

Indledning · 7

Formål · 13

Kapitel 1 · Den ny terror · 17

Definition af terror · 17

Terrorismens historiske faser · 19

Den ny terrorisme · 21

Opsummering · 24

Kapitel 2 · Islamisme · 27

Fra nyfundamentalist til modernist. Islamistiske kategorier · 33

Ideologiske mål: fra radikal til moderat · 34

Taktik og midler: ikke-voldelige eller voldelige · 39

Islamismens ideologiske grundsten · 43

Politisk-romantiske træk · 46

Opsummering · 48

Kapitel 3. Quo vadis, Europa? Engagement eller afvisning? · 55

Europas islamistiske udfordring · 55

De globale organisationer · 57

Det Muslimske Broderskab · 57

Hizb ut-Tahrir · 61

Islamismen i Mellemøsten · 64

Islamismen i Europa · 69

Opsummering · 78

Konklusion · 85

Litteratur · 92

Resume

Bombeangrebene i Madrid i marts 2004 og London i juli 2005 samt optrævelingen af det vidtforenede europæiske terror-netværk omkring Maghrebmiljøet i London har gjort det tydeligt, at Europa i dag står over for en helt ny terrortrussel: truslen fra europæiske borgere eller personer med lovligt ophold i Europa, der følger eller har i sinde at følge kaldet fra Al-Qaeda's radikale islamistiske bud om at deltage i den globale jihad mod Vesten.

Men islamismen er ikke kun en udfordring for Europa i dens radikale og voldelige form. Også de ikke-voldelige, men ideologisk radikale islamistiske bevægelser udgør på grund af deres anti-modernistiske, anti-vestlige og anti-demokratiske ideologiske fundament en udfordring for Europas demokratiske retsstater.

Islamismen er ikke en nyformulering af religionen islam. Det er en ideologi. En ideologi med klare totalitære og anti-demokratiske træk. Dette gælder, hvad enten der er tale om nyfundamentalister eller modernister, selvom disse beklæder hver deres ende af et kontinuum fra radikal til moderat. Islamismen har i sit ideologiske udgangspunkt klare anti-vestlige og anti-semitiske træk, ligesom islamisterne deler et fælles ønske om at indføre sharia (islamisk lovgivning). De fleste islamister mener, at islam er blevet svækket, fordi de muslimske samfund er blevet dekadente. For at genrejse islam fordrer de en tilbagemunden til en oprindelig muslimsk levevis, som de hævder, den blev praktiseret af profeten Muhammed og hans disciple.

Når islamismen betegnes som en moderne ideologi, sker det, ikke mindst fordi den har klare politisk-romantiske træk. Politisk-romantisk skal her forstås som den politiske tænkning, der i den centraleuropæiske stats- og nationstænkning har sit ophav i de nationalromantiske strømninger omkring slutningen af det 18. århundrede/begyndelsen af det 19. århundrede. En tænkning, der siden har inspireret flere af Europas totalitære bevægelser, eksempelvis den fascistiske og nazistiske.

På trods af karakteristikken som en totalitær bevægelse vurderes det alligevel i nærværende bog, at islamismen på sigt kan forenes med det liberale demokrati. Islamismens nationalstatslige og modernistiske grene kan – formentlig efter visse op- og nedture – efter al sandsynlighed indoptages i det parlamentariske flerpartisystem. Ikke fordi de modernistiske islamister er demokrater, men fordi de er politikere, før de er ideologer, og derfor på sigt vil blive draget ind i politiske kompromiser, der fratager dem deres radikalitet. Den historiske parallel hertil er de europæiske kommunistpartier, hvis ideologiske grundlag også langt hen ad vejen var totalitært, men som det i flere europæiske lande med held lykkedes at integrere i den demokratiske retsstat.

Indledning

“De elsker Pepsi-Cola, men vi elsker døden”. Ung talebankriger til britisk journalist kort før invasionen af Afghanistan i 2001 som forklaring på, hvorfor talebanstyret ville sejre over USA. (Buruma & Margalit 2004, s. 49)

En tidlig morgen i november 2003 gik det britiske anti-terrorkorps i stilling i St. James Street i Gloucester i det sydvestlige Storbritannien, hvor det formodede Al-Qaeda-medlem Saajid Badat boede hos sin familie. Hele området var spærret af og op mod 100 huse evakuerede. Politiet frygtede, at Badat opbevarede store mængder sprængstof på ejendommen. Men netop som anti-terrorkorpset skulle til at storme huset, blev de mødt med et særsyn i terrorbekæmpelsens verden. Saajids far, Muhammed Badat, så afspærringerne for enden af vejen og inviterede betjentene indenfor til te. Selvom man er pakistanskfødt muslim, kan man jo godt opføre sig som en rigtig britisk gentleman.

Saajids forældre stod således helt uforstående over for beskyldningen om, at deres søn skulle være i ledtog med Al-Qaeda. Selv da politiet under Saajids seng fandt plastisk sprængstof og en detonator magen til den, “skobomberen” Richard Reid havde brugt i sit mislykkede bombeangreb på flyveren fra Paris til Miami i efteråret 2001, kunne hverken hans forældre eller familiens naboer tro politiets anklager.

Den 25-årige Saajid Badat er da også tilsyneladende prototypen på en velintegreret britisk muslim. Som 11-årig vandt han

en eftertragtet plads på Gloucesters historiske Crypt Grammar School for Boys. Og ifølge alle udsagn havde han ingen problemer med at passe ind i den britiske Church of England-skole på trods af sin muslimske baggrund. Hans tidligere klassekammerater og lærere beskriver ham som en venlig og populær elev. Han var tillige en dygtig fodboldspiller, der i weekenden spillede for et lokalt søndagshold, Asian Stars. Saajid var Liverpoolfan, og selvom hans fortolkning af religionen forbød ham at se holdets kampe på tv – nyfundamentalistiske muslimer mener, det er en synd at se levende billeder – fandt Saajid en løsning: Han fulgte sit yndlingsholds kampe i radioen. Saajid forlod skolen med lutter topkarakterer og blev i 1997 optaget på universitetet i London. Alt i alt et eksempel på en velfungerende britisk borger, kunne man mene.

Men på et eller andet tidspunkt har Saajid Badat valgt at forlade dydens lige vej. Således viste optrævlingen af det vidtforenede europæiske terrornetværk omkring Finsbury Park-moskeen i London, at Saajid Badat angiveligt skulle have været et led i Al-Qaedas anden angrebsbølge mod USA efter den 11. september 2001, inden han øjensynlig fortrød sit forehavende.

Efter at være flyttet til London i 1997 begyndte Saajid Badat at komme i den kontroversielle Finsbury Park-moske i det nordlige London. Og i 1998 vinkede han pludselig farvel til studierne og begav sig på en treårig dannelsesrejse til Indien, Saudi-Arabien, Pakistan og det talebankontrollerede Afghanistan. Ifølge den britiske efterretningstjeneste blev Saajid her indrullet som rekrut i Al-Qaedas træningslejre. Først i Khalden – som Osama bin Laden ledede – hvor han blev uddannet i sprængstofbrug. Siden i Daruntaglejren, hvor han skulle forberede sig på sin selvmordsaktion. En af Saajids selvmordskolleger var den amerikanske “skobombemand” Richard Reid. Begge var under ledelse af Nizar Trabelsi, der i dag sidder fængslet for at have forsøgt at angribe en amerikansk militærbase i Belgien. Efter endt træning vendte Saajid tilbage til Europa efter et kort besøg i Saudi-Arabien. I starten af septem-

ber 2001 fortalte han på den britiske ambassade i Bruxelles, at han havde mistet sit pas for derved med friske papirer at kunne undgå belastende stempler fra sin rundrejse i Mellemøsten og besøget i Afghanistan. Den 10. december rejste Saajid så tilbage til Storbritannien. Med i bagagen havde han en skobombe af plastisk sprængstof, der ikke kunne detekteres af lufthavnenes sensorer. Bomben var magen til den, Richard Reid den 22. december smuglede om bord på en flyver fra Paris til Miami og uden held forsøgte at bringe til sprængning, inden han blev overmandet af kabinepersonalet og nogle årvågne passagerer. Bomben var kraftig nok til at kunne sprænge hul i flyskroget, og styrtet ville formentlig have dræbt alle de 200 ombordværende.

Men Saajid fortrød. Den 14. december, tre dage inden han skulle være steget om bord på et fly med kurs mod USA, sendte han en e-mail til sin overordnede, Nizar Trabelsi. Her meddelte han, at han havde fortrudt og bakkede ud af operationen. Og han tog aldrig den flyver, han havde booket fra Manchester til Amsterdam, hvorfra han siden skulle være fløjet til USA. Sprængstofferne gemte han i stedet i forældrenes hus. Hvilket var et af den britiske anklagemyndigheds argumenter for, at Saajid Badat ikke havde opgivet sit foretagende, blot udsat det. Der gik immervæk to år, fra han fik udleveret sprængstoffet i efteråret 2001, til politiet arresterede ham i november 2003. Ifølge de britiske myndigheder er der således også fundet spor af sprængstof i Badats skab i Blackburnmoskeen, hvor han studerede.¹

Det store spørgsmål er ikke, hvorfor Saajid fortrød og ikke ønskede at gennemføre sin selvmordsmission. At folk ikke ønsker at begå selvmord og masse mord, er strengt taget ret normalt. Det, der vækker undren, er, hvad der får en tilsyneladende velintegreret og velfungerende ung mand – med en tryk opvækst og god skolegang bag sig, med venner, familie og en sikker fremtid foran sig – til overhovedet at melde sig som selvmordsterrorist.

Nu er årsagerne til, hvorfor terror opstår, og hvorfor mennesker bliver terrorister, ganske mangfoldige, hvilket gør studiet af terror til et multidisciplinært felt, der dækker international politik, sociologi, psykologi, komparativ politik, kriminologi, etc. Overordnet set kan man operere med fem forskellige personlige motivationsparametre: religiøse, politiske, sociale, psykologiske og kulturelle faktorer.² Listen over årsager bliver derfor lang og så mangfoldig, at det får nogle observatører til at afholde sig fra generaliserbare forklaringer.³ Det er da også givet, at en lang række årsager er enten individuelle, lokale eller regionale, bundet til en bestemt periode, bestemte personer eller et bestemt sted, hvorfor de kun er svære at generalisere. Men det bør ikke afholde en fra at forsøge på systematisk vis at isolere forskellige forklaringer på forskellige niveauer⁴ og derved søge at fremhæve generaliserbare eller almene træk.

Når man, som vi skal komme tilbage til senere, følger terrorens fire historiske faser⁵, er det således karakteristisk, at det for alle fire faser gælder, at terroren opstår inden for rammerne af et nyt ideologisk fundament, der retfærdiggør brugen af terror. Den nationale eller separatistiske terror havde nationalismen, gerne i nationalromantisk udformning, som sit grundlag. Anti-kolonialismens terror trak på lignende nationalistiske bevæggrunde og på opfattelsen af uretfærdighed over kolonimagternes udnyttelse af deres tredjeverdensundersåtter. Den socialistisk eller kommunistisk inspirerede terror fra 1970'erne og 1980'erne blev underbygget af marxismen/socialismen. Den højreorienterede terror af modstanden mod marxismen. Og den ny, globale, religiøst inspirerede terror trækker på en radikal udgave af islamismen. For bedre at forstå den trussel, som den islamistiske terrorisme udgør mod Europa, er det således oplagt at kaste et nærmere blik på det ideologiske fundament for islamismen. En typisk vej til terror er nemlig, at unge omvendes eller genislamiseres i hænderne på en nyfundamentalistisk imam. Senere møder det unge menneske, enten ved et tilfælde eller ved aktiv søgning, en, der kan formidle kontakt til mere radikale kredse – en såkaldt

rekrutteringsperson – der kan slukke personens tørst efter absolutte sandheder og åbne døre for islamistisk aktivisme, eventuelt i voldelig form.⁶

Et afgørende element i Saajid Badats omvendelse fra flittig studerende til islamistisk jihadist synes da også at have været hans møde med miljøet omkring Finsbury Park-moskeen i det nordlige London og frem for alt moskeens to radikale imamer Abu Hamza al-Masri og Omar Bakri Muhammed. Den enøjede, kontroversielle 49-årige ægypter Abu Hamza har forsvaret Al-Qaedas angreb mod USA den 11. september, lovprist Osama bin Laden og med slet skjult trussel i stemmen advaret den britiske regering om konsekvenserne ved at deltage i invasionen af Irak i 2003. Denne radikalitet sikrede ham i 2006 en dom på syv års fængsel for at opildne til mord og racehad.⁷ Og den 48-årige syriskfødte Omar Bakri Muhammed står bag den radikale, islamistiske organisation Al-Muhajiroun.

Ifølge det britiske politi kan Finsbury Park-moskeen, hvor Abu Hamza og Omar Bakri Muhammed var imamer, mere eller mindre kædes sammen med en række Al-Qaeda-inspirede terrorplaner, herunder muligvis bomberne mod Londons undergrund i juli 2005. I al fald menes Muhammed Sidique Khan, Shehzad Tanweer og Germaine Lindsay⁸ – tre af fire selvmordsbombere i London – at have hørt prædikener fra Abu Hamza i moskeen.⁹ Samtidig tæller miljøet omkring Finsbury Park-moskeen en række af de personer, som Saajid Badat senere tilbragte tid sammen med i Al-Qaedas træningslejre i Afghanistan.¹⁰

- Den tunesiskfødte tidligere fodboldstjerne fra den tyske Bundesligaklub Fortuna Düsseldorf, Nizar Trabelsi, der to dage før angrebet på USA den 11. september blev arresteret og senere idømt ti års fængsel for med en selvmordsbombe at ville have sprængt den amerikanske flybase Kleine Brogel i Belgien i luften.

- Courtaillerbrødrene David og Jerome fra den franske by St. Pierre en Faucigny, der som etniske franskmænd ikke tiltrak sig samme opmærksomhed fra myndighederne, som mellemøstligt udseende unge mænd gør det, og derfor uhindret kunne krydse grænserne som kurerer. Begge sidder i dag fængslet – David i Frankrig for kidnappingsforsøg og medlemskab af en terrororganisation; Jerome i Belgien for at have tilhørt en terrororganisation.
- Den amerikanske “skobomber” Richard Reid, der skulle have sprængt et passagerfly fra Paris til Miami i luften som led i Al-Qaedas anden angrebsbølge mod USA efter angrebet den 11. september. Han er i dag idømt livstid i USA.
- Fransk-algerieren Djamel Beghal, der blev udpeget af Osama bin Laden til at oprette celler i Europa¹¹ og senere skulle have ledet et afsløret plot mod den amerikanske ambassade i Paris i efteråret 2001. Han er idømt ti års fængsel i Frankrig.
- Franskmarokkaneren Habib Zacarias Moussaoui, den såkaldte “20. flykaprer”, der sidder fængslet på livstid i USA. Moussaoui blev dømt for at skulle have deltaget i angrebet den 11. september mod USA, hvis ikke han var blevet arresteret af FBI inden.¹²

Bombeangrebene i Madrid i marts 2004 og London i juli 2005 samt oprævlingen af det vidtforgrenede europæiske terror-netværk omkring Maghrebmiljøet i London, har gjort det tydeligt, at Europa i dag står over for en helt ny terrortrussel: truslen fra europæiske borgere eller personer med lovligt ophold i Europa, der følger eller har i sinde at følge kaldet fra Al-Qaedas radikale islamisme om at deltage i kampen mod Vesten. Ifølge en undersøgelse fra det amerikanske forskningsinstitutt Nixon Center i Washington stammer størstedelen af de kendte islamistiske terrorister i Europa og Nordamerika

således fra Vesten selv.¹³ Blandt forskere med terrorisme som speciale er der efterhånden bred enighed om, at Europa har udviklet sig til et “nervecenter for den globale jihad, og at det er her, at fremtidige angreb mod vestlige interesser efter al sandsynlighed vil blive planlagt og udført”.¹⁴ Terrortruslen er i dag i høj grad intern europæisk, og fællesnævneren er den radikale islamisme.

Nu er islamismen ikke kun en udfordring for Europa i dens radikale og voldelige form. Også de ikke-voldelige islamistiske bevægelser udgør på grund af deres anti-modernistiske, anti-vestlige og anti-demokratiske ideologiske fundament en udfordring – måske endda en trussel – for Europas demokratiske retsstat. Dels på det udenrigspolitiske niveau, hvor de islamistiske bevægelser i Mellemøsten har karakter af massebevægelser med stor folkelig opbakning, der ofte udgør den eneste oppositionelle kraft i autoritært regerede lande. Dels internt i Europa, hvor de islamistiske bevægelser har stor indflydelse på Europas hastigt voksende muslimske befolkning og potentielt set kan fremme radikaliserings og polarisering af de etniske minoritetssamfund.

Formål

Formålet med nærværende bog er at gennemgå islamismens ideologiske grundlag for derved at opnå en bedre forståelse af det fundament, den ny europæiske terror baserer sig på, og vurdere, hvilken udfordring de ikke-voldelige islamistiske bevægelser udgør for Europa. Det sker for bedre at kunne diskutere, hvilke grene af islamismen de vestlige lande, herunder Europa, om muligt kan samarbejde med. Ud over terrrorsigtet anlægges der således også et demokratifokus.

Således betragtes islamismen som en af Europas største nutidige udfordringer. Ikke kun i forhold til den trussel, de radikale islamister udgør som inspirator for den ny terrorisme. Også i forhold til den udfordring, de mere moderate islamis-

tiske bevægelser synes at udgøre for de europæiske demokratiske retsstater.

I nærværende bog diskuteres det efter en kort introduktion til terrorbegrebet i første omgang, hvordan vi skal anskue islamismen. Det undersøges, hvilken type bevægelse(r) det er, hvori dens/deres ophav består, og hvorfor islamismen har udviklet sig til en så markant politisk kraft, som tilfældet er. Dernæst spørges der, om islamismen udelukkende fungerer som inspirator for den ny terrorismes ideologiske fundament, eller om den også har en mere moderat side, som de vestlige demokratier kan samarbejde sig med. Samtidig diskuteres det, hvordan man skal forholde sig til de bevægelser, der befinder sig i gråzonen mellem at være en legitim, politisk bevægelse med islamistisk ophav og en voldelig islamistisk gruppering.

Det europæiske dilemma består således i, at selvom islamismen – som det postuleres i nærværende bog – ideologisk set kan betragtes som en anti-modernistisk, anti-vestlig og anti-demokratisk bevægelse, der vækker visse minder om 1930'ernes totalitære bevægelser, så er det også en politisk kraft, som er kommet for at blive. I en række mellemøstlige lande er den oven i købet den væsentligste eller ligefrem den eneste oppositionelle kraft. Samtidig har islamismen i al fald i enkelte mellemøstlige lande også en praktisk-politisk side, hvor mere “moderate kræfter” søger at trække bevægelsen ind i praktisk politik med deraf følgende nødvendige kompromisindgåelse. Hvordan Europa skal forholde sig til det dilemma, debatteres livligt i den offentlige debat. Fortalerne for et samarbejde med islamisterne fremhæver, at et samarbejde vil moderere bevægelsens synspunkter eller i al fald svække noget af dens popularitet. Men den position betragtes af kritikerne som at samarbejde med fjenden. I nærværende bog diskuteres det, om der eventuelt kan drages historiske paralleller til andre moderne massebevægelser, hvorved det bedømmelsesgrundlag, man kan vurdere islamismens mange retninger på, styrkes.

Noter

1. *Guardian*, 1. marts 2005, 5. marts 2005; *Politiken*, 20. marts 2005; BBC-hjemmeside 22. april 2005, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/4474307.stm>.
2. Jævnfør Cronin & Ludes, 2004: 20; Taarnby, 2003.
3. Jævnfør Laqueur, 1997.
4. For en niveaudelt typology over terrorismens årsager se Cronin i Cronin & Ludes, 2004: 23-39.
5. Jævnfør Hoffman, 1998; Rapoport, 2001; Staun, 2004.
6. Kepel, 2004: 256; Savage, 2004. Marc Sageman betoner, at langt størsteparten af de medlemmer af Al-Qaeda, som han har undersøgt, er kommet i kontakt med organisationen gennem en nær ven eller en slægtning, først og fremmest en bror eller fætter. Sageman, 2004
7. BBC-news, "Abu Hamza jailed for seven years", www.bbc.co.uk, 7. feb. 2006. USA beskylder desuden Abu Hamza for at have været medlem af Islamic Army of Adan, den gruppe, der tog ansvaret for bombningen af USS Cole i Yemen og ønsker ham udleveret. Leiken, 2004: 79.
8. Ifølge den britiske regeringsundersøgelse af angrebet på Londons undergrund var Germaine Lindsay stærkt influeret af den nu fængslede prædikant Sheikh Abdullah al-Faisal. House of Commons, 2006: "Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005": 18.
9. De britiske myndigheder afviser dog at have beviser, der kan kæde Abu Hamza og bombemændene direkte sammen. BBC news, www.bbc.co.uk, "Mosque's terror connections", 8. feb. 2006.
10. For en gennemgang af Saajid Badat-sagen se BBC, 22. april 2005; *The Guardian*, 5. marts, 2005; *Politiken*, 20. marts 2005. Jævnfør også Sageman, 2004
11. Leiken, 2004: 80.
12. Zacarias Moussaouis bror, Abu Samad, beskylder eksplicit Finsbury Park-moskeen for sin brors radikalisering. Leiken, 2004: 80.
13. Leiken, 2005; Leiken, 2004: 6. Lorenzo Vidino hævder endog, at "hvert eneste angreb, der er blevet udført eller forsøgt udført af Al-Qaeda, har [haft, J.S.] en eller anden forbindelse til Europa, selv før 9/11". Vidino, 2005: 368.
14. Neumann, 2006: 71.

KAPITEL I

Den ny terror

“Det overses ofte, at den moderne terrorisme er en europæisk opfindelse fra det 19. århundrede. Dens vigtigste aner stammer fra det tsaristiske Rusland, men også i Vesteuropa kan den se tilbage på en lang tradition. I nyere tid er det særligt den venstreradikale terror fra 60’erne og 70’erne, der har virket inspirerende. Islamisterne kan takke den for talrige symboler og teknikker. Stilen i deres bekendtgørelser, brugen af videoptagelser, kalashnikovens emblematiske betydning, sågar mimik, kropssprog og påklædning, alt sammen viser, hvor meget de har lært af disse vestlige forbilleder.” (Enzensberger 2006)

Definition af terror

Før vi kommer så vidt, at vi kan se nærmere på islamismen og den islamistiske terror, er vi nødt til først at indkredse, hvad begrebet terror indeholder. Problemet med diskussionen af terror er, at selve definitionen af fænomenet er politisk. Ikke blot i den forstand, at alle sproglige handlinger dybest set er politiske handlinger. Også fordi begrebet “terrorist” har en nedsættende karakter. Terror er en betegnelse, der har negative konnotationer, som man kan bruge ad libitum om sine og verdens fjender. Enhver definition af en bestemt handling som “terror” eller betegnelse af en bestemt aktør som “terrorist” er derfor en politisk handling. I nærværende bog defineres terror som *en bevidst strategi, der involverer voldsanvendelse mod civile eller trussel herom for at skræmme og skabe opmærksomhed, som en ikke-statslig aktør benytter sig af til at nå et bestemt, først og fremmest politisk mål*. Når det ikke-statslige aspekt af terror her betones, sker det, fordi det udgør et brud på krigens love, når stater

EU's terrordefinition

EU definerer en "terrorhandling" som en overlagt handling, der begås med det formål:

"i) at intimidere en befolkning i alvorlig grad, eller
 ii) uretmæssigt at tvinge offentlige myndigheder eller en international organisation til at foretage eller undlade at foretage en handling, eller
 iii) at destabilisere eller ødelægge et lands eller en international organisations grundlæggende politiske, forfatningsmæssige, økonomiske eller sociale strukturer i alvorlig grad ved følgende handlinger: a) legemsindgreb, der kan have døden til følge, b) alvorlige overgreb mod en persons fysiske integritet, c) bortførelse eller gidseltagning, d) massive ødelæggelser af et regeringsanlæg eller et offentligt anlæg, et transportsystem, en infrastruktur, herunder et edb-system, en fast platform på kontinentsoklen, et offentligt sted eller en privat ejendom, der kan bringe menneskeliv i fare eller forårsage betydelige økonomiske tab, e) kapring af luftfartøjer, skibe eller andre kollektive transportmidler eller godstransportmidler, f) fremstilling, besiddelse, erhvervelse, transport eller levering eller brug af skydevåben, sprængstoffer, kernevåben, biologiske eller kemiske våben og for biologiske og kemiske våbens vedkommende forskning og udvikling, g) spredning af farlige stoffer, brandstiftelse, fremkaldelse af eksplosioner eller oversvømmelser, der bringer menneskeliv i fare, h) forstyrrelse eller afbrydelse af vand- eller elforsyning eller forsyningen med andre grundlæggende naturressourcer, der bringer menneskeliv i fare, i) fremsættelse af trusler om at ville udvise en af de under litra a) til h) nævnte adfærdsformer, j) ledelse af en terroristgruppe, k) deltagelse i en terroristgruppes aktiviteter, herunder tilvejebringelse af informationer eller materielle midler eller gennem finansiering af dens aktiviteter, vel vidende, at denne deltagelse bidrager til gruppens kriminelle aktiviteter".

Kilde: De Europæiske Fællesskabers Tidende, L 344/93 af 28. dec. 2001.

begår terror – eksempelvis ved bombeangreb mod civilbefolkningen under krig. Disse regler blev først fremført i 1600-tallet, efterfølgende reguleret i Geneve- og Haager-konventionerne og er siden kodificeret i FN's menneskerettighedskompleks. Ikke-statslige aktørers adfærd er ikke på samme måde reguleret af krigens love.¹

Terrorismens historiske faser

En anden årsag til problemerne med at definere terror er, at terrorbegrebet forandrer sig over tid og sted – som de fleste centrale politiske begreber. Hvis man som nærværende bog definerer terror som ikke-statslig terror, kan man identificere fire faser² i den moderne terrorisme bundet til større politiske omvæltninger i det internationale system:

1. den konstitutionalistiske og nationalistiske terror bundet til opløsningen af de store multinationale europæiske imperier fra slutningen af det 19. til starten af det 20. århundrede
2. den anti-kolonialistiske og nationalistiske terror i forbindelse med afkoloniseringsprocessen efter Anden Verdenskrig
3. 1970'ernes og 1980'ernes højre- og venstreorienterede terror under den kolde krig
4. den globaliserede islamistiske terror fra slutningen af 1990'erne – med et foreløbigt højdepunkt i Al-Qaedas angreb mod USA den 11. september 2001.

Den ikke-statslige terrors første fase er bundet til opløsningen af de europæiske monarkier, især de multinationale imperiers opløsning. Skoleeksemplet er den franske revolution, og den væsentligste følgevirkning heraf var således den signaleffekt, revolutionsideerne havde for de anti-monarkiske bevægelser overalt i Europa. Opkomsten af nationalismen og ideen om, at statens autoritet ikke – som hidtil antaget – kunne hente sin legitimitet i forestillingen om monarkens nedarvede og gudgivne ret til at regere, men i stedet måtte søge sin eksistensberettigelse i forbindelsen mellem regenten og de regerede, folket, satte gang i de nationale bevægelser i hele Europa. Dette gjaldt ikke mindst i de tre store, multinationale imperier: Rusland, Østrig-Ungarn og Det Osmaniske Rige.³ Samtidig opstod der nye universalistiske ideologier – såsom kommunismen/socialismen – af den fremmedgø-

relse og udnyttelse, det 19. århundredes kapitalisme udsatte de lavere klasser for. I denne tid udbredtes også ideerne fra den italienske republikanske ekstremist Carlo Pisacane om vold som et nødvendigt og retfærdigt politisk middel. "Ideer er et resultat af gerninger" – ikke omvendt – hævdede han og argumenterede for, at brug af vold var nødvendigt, ikke blot for at skabe opmærksomhed om en sag, men for at informere, uddanne og i sidste instans vinde masserne for revolutionen. Voldens didaktiske formål kunne aldrig erstattes af pamfletter, plakater eller forsamlinger, hævdede Pisacane.⁴ Disse ideer tog den russiske konstitutionalistiske bevægelse Narodnaja Volja (Folkets Vilje) i 1878 til sig i sin kamp mod tsarens herredømme. I deres forsøg på at omstyrte tsaren udvalgte de specifikke individer, som gruppen anså for at have en særlig symbolværdi for tsarstyret, som værende sande repræsentanter for den autokratiske russiske stat og søgte at likvidere dem. Gruppen betegnede netop sig selv som "terrorister" – ikke "guerillaer" – da guerillagrupperes mål er af militær og ikke civil art.⁵ Aktionerne toppede med mordet på tsar Aleksandr 2. i 1881. Efter mordet bredte den anarkistiske forestilling om "propaganda per gerning" sig til resten af Europa – ikke mindst til de nationale bevægelser i det østrig-ungarske og det osmanniske imperium, og terrorbølgen toppede med mordet på ærkehertug Franz Ferdinand den 28. juni 1914 i Sarajevo. Et mord, der blev startskuddet til Første Verdenskrig.⁶

Den anden fase i den moderne terrorisme er relateret til afkoloniseringen af den tredje verden, som startede efter Første Verdenskrig, men først for alvor kom i omdrejninger efter Anden Verdenskrig. I denne periode blev terrorbegrebet i reglen brugt til at referere til de voldelige revolter, der opstod i forbindelse med en lang række anti-kolonialistiske og nationalistiske bevægelser i Afrika, Mellemøsten og Asien. Lande som Kenya, Israel og Algeriet kan delvist takke nationalistiske bevægelser, der brugte terror mod kolonimagterne, for deres selvstændighed. Således fik terrorbetegnelsen i denne periode i stigende grad en konnotation af "befrielseskamp".

Den tredje fase af terrorbegrebet er knyttet til den kolde krigs ideologiske kamp mellem øst og vest. De radikale marxistiske, leninistiske og maoistiske studenterbevægelser, der startede som en del af ungdomsoprøret og i protest mod Vietnamkrigen, udviklede sig i takt med koldkrigens nedkøling til anti-amerikanske og anti-kapitalistiske bevægelser, der var villige til at bruge terror mod deres egne medborgere for at nå deres mål. Ikke mindst Vietcongs sejr over USA virkede som et opråb til revolutionsbegejstrede over hele kloden. Forestillingen om, at terror kunne destabilisere de vestlige samfund, fostrede grupper som RAF og De Røde Brigader pænt hjulpet på vej af sovjetisk moralsk støtte og skjult finansiering. Således blev en revolutionær etos gerne knyttet sammen med et separatistisk mål – som eksempelvis ETA eller IRA. På den anden side stod de højreorienterede terrorgrupper, der som kontrarnerne i Nicaragua blev støttet af USA for netop at bremse de revolutionære grupper og det, man anså som kommunismens verdensudbredelse. I terrorens tredje fase skete der i forhold til Mellemøstkonflikten en øget internationalisering af terroren. Årsagen lå dels i den kolde krigs kamp mellem Øst og Vest, dels i PLO's brug af baser i forskellige mellemøstlige lande samt deres udførelse af terror i tredjelande – eksempelvis München Olympiade-massakren i 1972, kidnapningen af OPEC-ministrene i Wien i 1975, og flykapringerne i Uganda i 1976 og Somalia i 1977. Samtidig skete der en ændring i taktik. I løbet af 1970'erne blev der således årligt foretaget mere end 100 flykapringer, hvor formålet var at skaffe gidsler, som kunne bruges til at presse myndighederne for penge eller til eksempelvis at frigive fængslede terrorister eller blot skabe opmærksomhed om terrorhandlingen.

Den ny terrorisme

Den terrorisme, verden står over for i dag – den globaliserede, islamistiske terror fra slutningen af 1990'erne – kan betragtes som en fjerde fase i terrorbegrebets udvikling. Denne, “den ny terror” er først og fremmest kendetegnet ved to elementer:⁷

“Den globale salafi-jihad er en verdensomspændende religiøs, revivalistisk bevægelse, hvis formål er at genetablere tidligere tiders muslimske hæder i en stor islamisk stat, der strækker sig fra Marokko til Filippinerne, eliminerende nuværende nationale grænser. Al-Qaeda er avantgarden i denne bevægelse, der inkluderer mange andre terrorgrupper, som samarbejder i deres operationer og deler en stor støttebase [i befolkningen, J.S.]” (Sageman 2004, s. 1)

a) udbredelsen af en religiøst funderet, totalitær ideologi, b) globaliseringsprocessen og den ændring af det internationale system, som den afstedkommer. Denne vurdering er anderledes end eksempelvis David Rapoports, der anser det, han kalder den fjerde terrorfase, som havende sit udspring i Mellemøstens fundamentalistiske udlægning af islam, først og fremmest den islamiske revolution i Iran i 1979 og de sovjetiske troppers nederlag og tilbagetrækning fra Afghanistan i 1989.⁸ Heroverfor argumenter Audrey Kurth Cronin, at det er mere passende at se den fjerde terrorbølge som bundet til globaliseringen, eller rettere anti-globaliseringsbevægelserne og spændingerne mellem rige og fattige nationer, såvel som mellem eliten og de underprivilegerede i disse nationer.⁹ I nærværende bog lægges vægt på begge karakteristika – eksempelvis illustreret i Al-Qaeda, der både er en deterritorialiseret og globaliseret organisation, hvis funktionsduelighed og slagkraft netop er bundet til globaliseringen, ligesom den er funderet i en totalitær islamistisk ideologi.

I løbet af 1990'erne skiftede den transnationale terrorisme ifølge Lars Erslev Andersen således karakter fra at være politisk terrorisme, der havde et konkret politisk, gerne revolutionært mål, som man søgte at fremme ved vold, til at blive terror, der baserer sig på mere abstrakte religiøstinspirerede mål. Den revolutionære etos, der var kendetegnende for den kolde krigs terror, er i stigende grad blevet erstattet af et ideologisk-religiøst verdensbillede.¹⁰ Samtidig betyder globaliseringen og især den teknologiske udvikling, at den ny, globaliserede terror er radikalt anderledes end den “gamle terror”. Dels er den ikke bundet til noget specifikt territorium. Dels er den markant anderledes i forhold til den potentielle fare, de vestlige samfund skal imødegå. Årsagen hidrører i fire distinkte udviklinger, der tilsammen øger terrortruslen i forhold til tidligere tider:

- a. Det ideologiske fundament er totalitært, i hovedsagen baseret på radikal islamisme.

- b. De vestlige samfund er åbne, globaliserede og derfor sårbare samfund.
- c. De globalt agerende terrororganisationer er netværksbase-rede.
- d. Tilstedeværelsen af store mængder dårligt kontrollerede masseødelæggelsesvåben, materialer og teknik, samt et nukleart sort marked. Dertil et ikke-spredningsregime, hvis effektivitet er kraftig svækket efter den kolde krigs ophør.

Nogle af disse tendenser har man naturligvis set før i tiden. Andre er nye. Men den stigning, der er sket i eksempelvis bru-gen af selvmordsangreb eller i forhold til netværksorganise- ringen og udbredelsen af globaliseringen – udviklinger, som man også så eksempler på i 1980'erne – resulterer fra midten af 1990'erne i en forandring af terrorismen, hvorved man kan tale om en fjerde fase i terrorismens udvikling.

De enkelte konventionelle terrorangreb, som man må formode, de islamistiske terrorister vil fortsætte med at anrette mod de europæiske lande og landenes interesser, betragtes isoleret set ikke som hverken en strategisk eller en eksistentiel trussel mod de europæiske samfund. Truslen fra den islamistiske terror kan på ingen måde måle sig med den trussel, som Warszawapagten udgjorde mod Vesteuropa. Kun hvis den ny terrorisme kom- mer i besiddelse af masseødelæggelsesvåben, er i stand til og har til hensigt at bruge disse, kommer trusselsniveauet op på højde med tidligere tiders. Truslen fra konventionelle terroran- greb kan dog godt på lidt længere sigt udvikle sig til en strate- gisk trussel mod Europa. Det skyldes den effekt, de konventio- nelle terrorangreb risikerer at have på forholdet mellem Europas muslimer og ikke-muslimer, især hvis eftervirkninger- ne ikke håndteres forsvarligt af myndighederne. Det samme gælder en kraftig udbredelse af radikale udgaver af den islamis- tiske ideologi, der også på længere sigt kan medvirke til en øget polarisering mellem de europæiske befolkningsgrupper.¹¹

Opsummering

Hvis vi herefter skal opsummere, så er den ny terrorisme kendetegnet ved to elementer: a) Terrorismens mål og midler defineres inden for rammen af en religiøst funderet, totalitær ideologi, den radikale islamisme, b) Truslen fra den ny terror er potentielt set markant større end tidligere tiders terror. Det skyldes en række forhold: De vestlige samfund er åbne og derfor sårbare samfund. Terrororganisationerne opererer i netværk, hvilket gør bekæmpelsen af dem vanskelig. Samtidig har den kolde krig efterladt store mængder masseødelæggelsesvåben og materialer til produktion af masseødelæggelsesvåben, som er dårligt beskyttet.

Truslen fra den ny terror er dog endnu ikke strategisk, endsige eksistentiel. Således er de vestlige samfunds overlevelse ikke truet, som den var det under den kolde krigs konfrontation mellem Øst og Vest. I al fald ikke, så længe den ny terror ikke har adgang til masseødelæggelsesvåben. Dog kan konventionelle terrorangreb på længere sigt anses som potentielt strategiske på grund af den polarisering, angrebene kan medføre mellem de muslimske og ikke-muslimske befolkningsgrupper i Europa.

Noter

1. For en diskussion af terrorbegrebet se Jenkins, 1980; Hoffman, 1998; Rapoport, 2001; Erslev Andersen, 2002; Rasmussen, 2002; Cronin, 2003; Pape, 2004.
2. Jævnfør Hoffman, 1998; Rapoport, 2001; Cronin, 2003.
3. Knudsen, 1989.
4. Hoffman, 1998.
5. Rapoport, 2001: 419.
6. Den dag i dag er der endnu terrorbevægelser, hvis ideologiske ophav er kampen for national selvstændighed fra et undertrykkende imperium – eksempelvis i Tjetjenien.
7. Jævnfør Staun, 2004.
8. Rapoport, 2001; Rapoport i Cronin & Ludes, 2004. Se også Erslev Andersen, 2002, for et lignende argument.
9. Cronin, 2003: 35. Se også Rasmussen, 2002, Beck, 2003, for en sådan position.

10. Erslev Andersen, 2002.
11. Olivier Roy argumenterer for, at genislamiseringen ikke udgør en strategisk trussel – omend han medgiver, at den kan give “sikkerhedsmæssige og samfundsmæssige problemer” – i og med at bevægelsen sætter grænser for sin egen ekspansion, når den insisterer på genislamisering i stedet for konvertering, og derved begrænser sin indflydelse til en muslimsk befolkning, der befinder sig i en minoritetssituation. Roy, 2004: 207.

KAPITEL 2

Islamisme

“At kalde dem ‘fanatikere’ – for i deres bekymring for islam tøver de ikke med at dræbe andre muslimer – er primært at indikere, at vi ikke kan lodde deres ambitiøse, destruktive intensitet. At kalde dem ‘ekstreme nationalister’ er at forveksle dem med sekulære politikere. [...] At sige, at de advokerer for ‘anvendelsen af religiøse rettesnore i styringen af muslimske lande’ er at forveksle dem med moralske reformatorer. Anerkendelse af deres anti-kommunisme må ikke lede til den konklusion, at de har valgt side i den kolde krig; de afviser kommunismen som den moderne, vestlige verdens kreation. De neoislamiske totalitære bevægelser er i deres essens fascistiske bevægelser.” (Halpern 1963, s. 135)

Den islamistiske revitalisering, verden har været vidne til de senere år, er et yderst bredspektret fænomen, og dets udvikling har været længe undervejs. Både de nyfundamentalistiske¹ og de modernistiske islamistiske tendenser har deres udspring i salafibevægelsen (Salafiyya), der opstod i slutningen af det 19. århundrede.² Islamismen betragtes således i nærværende bog som en moderne ideologi, ikke som en reformulering af religionen islam. Islamismen anses endvidere som et eksplicit moderne fænomen.³ Når islamismen betragtes som en moderne ideologi, sker det, ikke mindst fordi der i islamismen generelt og den nyfundamentalistiske islamisme specifikt kan identificeres adskillige afgjort modernistiske træk, herunder en række politisk-romantiske elementer.⁴ Det anses i nærværende bog endvidere for mere korrekt at benytte termen “islamistiske” frem for “islamske”. Dette gøres for at betone, at der her er tale om en dis-

Sharia

“Sharia, ofte brugt som synonym for islamisk lov, er det arabiske ord for Guds endegyldige og uforanderlige vilje for menneskeheden, som den er udmøntet i Koranen og i *Sunna*, profetens sædvane. Sharia, Guds lov for mennesker, omfatter alle aspekter og er gældende for både den offentlige og private sfære. Den islamisk-juridiske lov udledes traditionelt fra fire kilder, *Usul al-Fiqh*. Den første og primære kilde til islamisk lov er Koranen, som den er blevet åbenbaret igennem profeten Muhammad. Sammen med Koranen udgør *Sunna* og *hadith*, der er normative fortællinger om profetens udredninger, den anden primære kilde. Før en *hadith* kan bruges som kilde til at udlede islamisk lov, skal den dog først verificeres som værende en sandfærdig beretning fra profeten selv. Både Koranen og en sandfærdig *hadith* anses for at være Guds ord og vægtes derfor ligeligt. Den tredje kilde, *qiyas*, er en forlængelse af de to førstnævnte, baseret på analogier, som i forlængelse med eksisterende lov kan bruges til at tage stilling til situationer, der ikke omtales i Koranen eller i nogen *hadith*. Den sidste kilde til islamisk lov er *ijma*, en historisk opstået konsensus mellem islamiske lærde om forskellige emner”. Irani, 2006: 11.

kussion af en historisk specifik ideologisering og politisering af islam, ikke religionen islam selv, endsige de for størstedelens vedkommende yderst fredelige 1,3 milliarder muslimer, som verden rummer i dag. Bare for en god ordens skyld bør det nok også påpeges, at islams basale tekster på ingen måde opfordrer til terror og mord. Ingen steder så meget som overvejes tilfældig nedslagtning af uskyldige, tilfældige forbipasserende. I det følgende benyttes betegnelsen “islamistiske” følgelig om bevægelser, der betragter islam som en ideologi og har som mål at oprette kalifatet, ikke kun at gennemføre sharialovgivning.⁵ Islamisme benyttes dermed som en samlebetegnelse for den/de ideologi(er), som de til tider ret forskelligartede islamistiske organisationer/grupper/ideologer fordrer. Blandt den lange række af islamiske tænkere, der står bag ideerne til den moderne, revivalistiske islamisme, er tre særlig tydelige: Hassan al-Banna, Sayyid Abu 'Ala Maududi og for de mere nyfundamentalistiske retningers vedkommende Sayyid Qutb.⁶

Et af de klare modernistiske træk er de islamistiske bevægelses karakter af en protestbevægelse, der fra sin opkomst appellerede til en bestemt del af befolkningen: bonden uden jord; arbejderen uden fabrik; de veluddannede uden arbejde; og væsentligst, den lavere middelklasse, der havde uddannelse og funktionærjob, men ingen adgang til velstand og ingen udsigt til forandring af dette. Med andre ord et middelstandens oprør.⁷ Denne protest var funderet på en forestilling om nødvendigheden af social retfærdighed og en begyndende manglende accept af tingenes tilstand. Som Olivier Roy bemærker det, så anføres den islamistiske bevægelse samtidig “ikke af gejstlige (undtagen i Iran), men af unge intellektuelle lægmænd, som åbent stiller sig op som ‘religiøse tænkere’”.⁸ Et andet moderne træk er ideen om at skabe et nyt, mere perfekt menneske, hvorfra forandringen af samfundet skal komme. Forestillingen har stor lighed med 1920’ernes og 1930’ernes europæiske fascistiske og kommunistiske bevægelses tro på skabelsen af det moderne utopia.⁹

Bevægelsens tidligste foregangsmænd, heriblandt Jamal al-Din al-Afghani, ønskede, at islam blev reformeret, så religionen kunne komme ud af den stagnation og svækkelse, som man anså for hovedårsagen til, at de islamiske lande haltede politisk og økonomisk bagefter i forhold til europæerne. Reformen skulle ifølge bevægelsen bestå i en tilbagevenden til de dydige forfædres tid (salaf al-salih) – deraf navnet salafi.¹⁰ I islams begyndelse var religionen ifølge salafisterne nemlig fleksibel og fremskridtsduelig, da den var i stand til at absorbere fornyelse og ideer udefra, også europæiske. Bevægelsen fik i starten af det 20. århundrede en vis bevågenhed fra unge veluddannede, ikke mindst i Ægypten, Syrien og Libanon. Men Første Verdenskrig ændrede bevægelsens syn på det formålstjenlige i at ville kopiere ideer fra Europa, som måske selv var en civilisation i forfald. Og de hårde vilkår, som de europæiske koloniherrer bød de fleste af de underlagte mellemøstlige lande, gjorde ikke tiltrækningen større. I stedet fik de apokalyptiske ideer hos Oswald Spengler en bred læserskare i de

Den moderne islamismes ideologiske fædre

Hassan al-Banna

Hassan al-Banna (1906-1949) var folkeskolelærer i den lille ægyptiske by Ismailia. Al-Bannas filosofi var, at man kun via en langsom, gradvis proces kunne etablere en politisk massebevægelse, der kunne danne en sand, islamisk stat. Med inspiration fra andre masse- og ungdomsbevægelser i 1920'ernes og 1930'ernes Europa – al-Banna nærede en vis beundring for både spejderbevægelsen og nazisternes brunskjorter.¹ – opbyggede han en ny islamistisk organisation: Det Muslimske Broderskab. Al-Banna blev i 1949 myrdet af det ægyptiske, hemmelige politi, angiveligt som gengældelse for mordet på den ægyptiske premierminister Mahmud Nuqrashi i 1948.²

Sayyid Abu 'Ala Maududi

Den anden af de store, moderne ideologer for den politiske islamisme er Sayyid Abu 'Ala Maududi (1903-79). Han grundlagde organisationen Jamaat e-Islami, hvis sigte var lig Det Muslimske Broderskabs i Ægypten. Islam var ifølge Maududi havnet i et stadie af uvidenhed (jahiliyyah). Derfor var muslimerne reelt i en defensiv krig mod deres egne regenter, som Maududi anså for frafaldne muslimer (apostater). Det sociale engagement og muslimernes jihad skulle således tjene et politisk mål, nemlig etableringen af en islamisk stat baseret på sharia. Til det havde man brug for en elite, uddannet i moderne videnskab og islamiske fag.³ Jamaat e-Islami blev således grundlagt i 1941 med det formål at sikre højt motiverede og veluddannede kadre, der kunne virke som den islamistiske revolutions "fortrop". Maududi var inspireret af de intellektuelle strømninger i 1930'erne, ikke mindst den populære franske forfatter og forfaldsæstetiker Alexis Carrel, der siden blev diskrediteret på grund af sin støtte til Vichyregeringen.⁴

Sayyid Qutb

Sayyid Qutb blev født i 1906 i Musha, en lille landsby nær Asyut i det øvre Ægypten. Efter mordet på lederen af Det Muslimske Broderskab, Hassan al-Banna i 1949 overtog Qutb det ideologiske lederskab i bevægelsen. I modsætning til al-Banna ønskede Qutb, at en avantgarde (al-tali'a), lederskab i bevægelsen.⁵ I modsætning til al-Banna ønskede Qutb, at en avantgarde (al-tali'a), skulle lede masserne på vejen mod den islamiske stat.

Derved brød Qutb med de små skridts strategi, som al-Banna og Maududi var fortalere for. Qutb ønskede, at en islamisk avantgarde gennem væbnet kamp skulle søge at sikre kontrollen med statsmagten og derigennem islamisere det ægyptiske samfund. I 1965 blev han anklaget for kupforsøg af en militær domstol. Den militære anklager lagde under sagen netop bogen *Pejlemærker Langs Vejen* til grund for Qutbs angivelige medvirken til kupforsøg mod Nasser.⁶ I 1966 blev Qutb henrettet af det ægyptiske militærregime. Hans værker er siden blevet citeret af gerningsmændene bag mordet på Anwar Sadat i 1981.⁷ Desuden trækker grupper som det palæstinensiske Islamisk Jihad, oprettet i Jordan i 1990, også på Qutbs værker. Qutb har derudover inspireret talebanstyret i Afghanistan, ligesom Osama bin Laden henviser til hans skrifter.⁸

1. Burke, 2003: 79-80; Ruthven, 2003: 73; Lewis, 2003: 59-62
2. Halpern, 1963: 138.
3. Burke, 2003: 81.
4. Ruthven, 2002: 69.
5. *Verfassungsschutzbericht, Baden-Württemberg 2003*: 46-47. For en gennemgang af den interne og eksterne magtkamp efter al-Bannas død se Halpern, 1963: 148-150.
6. Simonsen, 2006: 140.
7. Muhammad Abd al-Salam Faraj, talsmand for Cairoafdelingen af Tanzim al-Jihad, der myrdede præsident Anwar Sadat i 1981, citerede også fra Ibn Taymiyyas værker. Kepel, 2004: 157.
8. International Security and Counter Terrorism Reference Center (EBSCO): 2.

arabiske lande.¹¹ I sin *Der Untergang des Abendlandes*¹² fra 1923 forudsagde Spengler den materialistiske, rationalistiske vestlige *civilisations* snarlige undergang – over for en sejrende, oprindelig og ægte tysk *kultur*. Selvransagelsen kom så vidt, at ugeavisen *Al-Manar*, hvis redaktør var den syriskfødte formand for Salafiyya, Rashid Rida, med dyb bekymring spurgte sine læsere, om man overhovedet stadig var muslimer – taget den kraftige vestlige indflydelse i betragtning. Rida svarede selv, at flertallet af muslimer kun var muslimer af navn og sjuskede med deres religiøse pligter og ikke levede efter shariaen, men efter sekulære, vestlige love.¹³

I slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne fik ideologiseringen af islam en ny opblomstring. Fra at have haft hjemmet og de islamiske læreanstalter (madrassæer) som deres domæne, bredte de islamistiske bud sig – langsomt og ikke uden modstand – til alle sfærer af samfundslivet i Mellemøsten. Islamiske organisationer fik under inspiration fra revolutionen i Iran vind i sejlene i deres kampagner imod alkohol og pornografi. Spil og prostitution blev fordømt som korrumpende og vestlig levevis, og de islamistiske organisationer formåede i mange lande at presse de fortrinsvis sekulære regimer til i højere grad at rette sig mod sharialovgivning.

Ideologiseringen af islam, hvorved islam skiftede karakter fra at være en religion til at være en altomfattende politisk ideologi, der dækker alle aspekter af det menneskelige liv, faldt tidsmæssigt sammen med en række politisk-sociale udviklinger i Mellemøsten. Dels var der blandt befolkningerne en stigende utilfredshed med de mellemøstlige regimers manglende evne til at levere fremskridt og velstand til de hungrende masser, samtidig med at eliterne svælgede i rigdom. Dertil kom et stigende, men uindfriet krav om politisk medindflydelse, som den øgede vestliggørelse og moderniseringsforsøgene førte med sig. Og i kølvandet på de arabiske landes nederlag i Seksdageskrigen i 1967 og med den voksende modstand mod Vietnamkrigen bredte der sig en anti-imperialistisk og anti-

kolonialistisk tredje verdensdiskurs, som havde klare anti-vestlige undertoner. Disse udviklinger blev yderligere forstærket af sammenbruddet i en af de store verdslige ideologier, kommunismen, og dermed den ideologiske overlejring, som bipolaritetens systemkonflikt havde opdelt verden i siden Anden Verdenskrig. Et sammenbrud, som ikke bare frisatte en kulturalisering og etnificering af det politiske, men også muliggjorde religionens genkomst på den politiske scene, særlig i Mellemøsten og Asien. De store ideologiers død blev de store religioners brød, frem for alt i Mellemøsten.

Fra nyfundamentalist til modernist. Islamistiske kategorier

Det er en yderst vanskelig opgave at søge at kategorisere islamismens mange grene. Her gøres der alligevel et forsøg. Det sker ud fra to parametre. Først ud fra en ideologisk målsætningsparameter: Hvilke ideologiske *mål* har de forskellige grupper af islamister? Her opereres der med en skelnen mellem radikal og moderat. Dernæst skelnes der ud fra en taktikparameter. Hvilke *midler* benytter de forskellige grupper til at nå de mål, grupperne ønsker? Her opereres der med en skelnen mellem ikke-voldelige og voldelige midler. Men selvom islamismen her inddeles i forskellige underkategorier, bør man, som Olivier Roy gør det, anse kategorierne som hjælpebegreber og operere med en "glidende overgang" mellem de forskellige kategorier "fordi der ikke er noget skarpt skel" mellem de forskellige grupperinger.¹⁴

Når der opereres med en skelnen mellem mål og midler, sker det for bedre at kunne identificere potentielle alliancer mellem voldelige og ikke-voldelige grupperinger. Således er en del af kritikken af de ikke-voldelige islamistiske bevægelser, såsom Det Muslimske Broderskab og Hizb ut-Tahrir, at de fungerer som "anstødssten" eller "baggrundsgruppe" for de voldelige bevægelser. Samtidig sker det ud fra et ønske om at kunne

identificere de grupper, der på trods af deres voldsanvendelse, ja, eventuelle terroristiske karakter, ikke vurderes at udgøre en trussel for Europa. Eksempelvis vurderes den palæstinensiske Hamasbevægelse af nærværende forfatter ikke at udgøre en trussel mod Europa. For selvom organisationen nok er voldelig, radikal islamistisk og endda står på EU's terrorliste, er dens mål territoriale og bundet til Israel-Palæstina-konflikten. De er ikke globale og ikke europæiske. At Hamas ikke udgør en terrortrussel mod Europa, betyder ikke, at den ikke kan være i konflikt med europæiske udenrigspolitiske interesser – eksempelvis en række af de europæiske landes traditionelle støtte til Israel – blot at bevægelsen på trods af sin åbenlyse terroristiske karakter isoleret set ikke udgør en terrortrussel mod Europa. Det samme kan formentlig siges om eksempelvis De Tamilske Tigre, der netop er blevet sat på EU's terrorliste, men (mig bekendt) ikke har udøvet terrorangreb på europæisk jord eller mod europæiske eller vestlige interesser.

Formålet med kategoriseringen er således basalt set at skelne mellem de grupperinger, der udgør en trussel mod Europa – uanset om de benytter sig af voldelige eller ikke-voldelige midler – og de, der ikke gør. Dette sker ud fra en realpolitisk vurdering af, at Europa ikke bør skabe sig flere fjender end nødvendigt og således ikke behøver at søge at bekæmpe terrororganisationer, så længe de ikke skader Europa eller europæiske interesser.

Ideologiske mål: fra radikal til moderat

Ved at skelne mellem de forskellige grupperingers ideologiske mål kan man inddele re-ideologiseringen af (sunn)iislam i fire idealtyper¹⁵: nyfundamentalister; nationalstatslige fundamentalister; traditionalistiske fundamentalister og modernister.¹⁶

a. Den klart største og hastigst voksende gruppe islamister er *nyfundamentalisterne*. Mange af nyfundamentalisterne fore-

trækker at kalde sig selv for salafister. De mere traditionelle, og især de, der taler på Saudi-Arabiens vegne, henregnes i nærværende bog under "wahabisme" – som jeg karakteriserer som traditionalistiske fundamentalister.¹⁷ Nyfundamentalisterne er først og fremmest knyttet til globaliseringen og lægger vægt på den globale udbredelse af islamismen og/eller på bekæmpelsen af den såkaldte "fjerne fjende", forstået som Vesten og især USA. Interessen for den enkelte stat og den praktiske politik kan ligge på et meget lille sted. Et væsentligt karakteristikum hos nyfundamentalisterne er ønsket om at skabe et nyt og bedre menneske. Nyfundamentalisterne søger således at genislamiserer samfundet nedefra uden at bruge staten som mellemled. Derved bliver islam i høj grad et spørgsmål om det enkelte individs dyd, med regler og pligter, der har en gennemgribende indflydelse på medlemmernes daglige liv. Hertil benytter de begrebet *tawhid* (guddommelig enhed), der afviser en indre opdeling af samfundet (social, etnisk, stammemæssig eller national).¹⁸

Ideologisk set søger de at fremme en streng og tekstnær fortolkning af Koranen og Sunnaen (profeten Muhammeds overleverede ord og handlinger). Samtidig søger de at fremme *ijtihad*, uafhængige islamiske lærdes og almindelige muslimers egen fortolkning af Koranen og Sunnaen, da de ikke ønsker at lade sig begrænse af de islamiske lovskoler, der traditionelt har fortolket det islamiske budskab. De ønsker nemlig at rense islam for alle værdier, kulturelle skikke, traditioner og institutioner, som er blevet en del af religionen efter islams såkaldte klassiske periode, i reglen regnet som de tre første generationer. Det falder således godt i tråd med forsøget på at fremme en islam, der politiserer et nationalt løsevet og verdensomspændende ummabegreb, og søger at gøre ummabegrebet til en konkurrent til nationsbegrebet. Det traditionelle islamiske ideal om et alislamisk fællesskab uden nationale og etniske modsætninger – og uden spændinger mellem shia- og sunnimuslimer – (ummaen) tilside-

"Disse nye militante muslimer repræsenterer langt fra noget religiøst fællesskab; de har marginaliseret sig i forhold til det. Heller ikke en traditionel kultur; den kender de ikke, og de forkaster den. Deres vej går fra et brud til en individuel genislamisering, hvor man fabrikkerer 'sin egen' islam ligesom Mohammad Atta [Hamburgcellens leder af Al-Qaeda's angreb på USA den 11. september 2001, J.S.]" (Roy 2004, s. 27)

sætter i nyfundamentalisternes optik de “kunstige” nationale og etnisk baserede fællesskaber.¹⁹ De arbejder over en bred kam for (gen)etableringen af et islamisk kalifat, ofte formet efter den første islamiske stat fra år 622 (efter Kristus), som profeten Muhammed oprettede i Medina, baseret på gennemgribende implementering af sharialovgivning. I gruppen af nyfundamentalister hører en lang række relativt forskellige grupperinger, med dertilhørende forskellige ideologiske og politiske udviklingsretninger, som vi kommer tilbage til nedenfor: Tablighi Jamaat, Hizb ut-Tahrir, Det Muslimske Broderskabs afdelinger i Europa samt Al-Qaeda.

- b. *De nationalstatslige fundamentalister* fokuserer deres politiske arbejde på statsmagten og søger enten med fredelige midler eller via politisk vold og terror at omvælte de nuværende korrupte muslimske stater i Mellemøsten. Fokus ligger således ikke på at omforme de mellemøstlige samfund ved at omforme mennesket – som hos nyfundamentalisterne – men snarere på et traditionelt politisk ønske om at skabe et bedre samfund gennem reformer oppefra eller via revolution. De nationalstatslige fundamentalister er endvidere territorielt (lokalt) bundne i deres udsyn, hvorfor den nationalstatslige fundamentalisme ofte har klare nationalistiske træk. Følgelig ønsker de at islamisere konkrete lande, fortrinsvis i Mellemøsten, ved at overtage statsmagten – ikke ummaen i al almindelighed. Af mellemøstlige bevægelser, som hører til denne kategori, er eksempelvis Hamas og Hizbollah. På trods af at disse grupper i et vist omfang deler ideologisk ophav med nyfundamentalisterne, er deres mål i højere grad nationalistiske, hvorfor de i reglen holder sig fra angreb mod “den fjerne fjende”, dvs. Vesten, USA. Blandt de nationalstatslige fundamentalister er der således en tendens til, at de i stigende grad bliver involveret og integreret i national politik, hvorfor nogle af dem er i færd med at omforme deres politik, så de bedre kan gøre sig gældende i de nationale politiske spil. Det bedste eksempel synes at

være den “gamle garde” hos Det Muslimske Broderskab i Ægypten. Olivier Roy fremhæver, at de islamistiske bevægelser i Mellemøsten næsten alle sammen har lagt den politiske vold bag sig og er blevet mere nationalistiske end islamistiske.²⁰ Det gør dem ikke nødvendigvis til demokrater. Eksempelvis er deres indenrigspolitik, især kultur, familie og uddannelsespolitik, ofte stærkt konservativ, ja pietistisk. Men selvom islamisterne ideologisk set ikke er demokrater, så “glider de efterhånden over i flerpartisystemets lejr”, da de først og fremmest er politikere.²¹

- c. *De traditionalistiske fundamentalister* har været i kraftig vækst siden 1970’erne, ikke mindst støttet af saudiarabiske oliepenge.²² Saudi-Arabien har således siden 1950’erne aktivt støttet udbredelsen af wahabismen, herunder udbredelsen af eksempelvis den middelalderlige teolog Ibn Taymiyyas skrifter. Til gruppen af traditionalistiske fundamentalister hører først og fremmest den puritanske wahabisme, Saudi-Arabiens statsreligion. Traditionalisterne

Wahabismen

Wahabismen, der ideologisk set har stor lighed med salafismen – og hvis tilhængere ofte kalder sig selv for salafister – har navn efter grundlæggeren Muhammed ibn Abd al-Wahhab (1703-1792) og stammer oprindeligt fra Saudi-Arabien. Teologen al-Wahhabs ønske var at genskabe en strikt fortolkning af islam, som var ren og autentisk, hvilket han mente, den var på profeten Muhammeds tid. Og gennem en succesfuld alliance med den saudiarabiske fyrste Muhammed ibn Saud blev wahabismen til statsreligion i det saudiske kongedømme, det senere Saudi-Arabien. Siden slutningen af 1970’erne har saudiarabiske oliepenge stået bag udbredelsen af salafismen i store dele af Mellemøsten og Centralasien, ligesom saudiske rigmænd i al hemmelighed har finansieret udbredelsen af voldelige islamistiske grupper, eksempelvis i Tjetjenien og Bosnien. Blandt andre Olivier Roy regner wahabitterne som “nært beslægtede” med nyfundamentalismen (Roy, 2004: 91), i stedet for som her som en del af de traditionalistiske fundamentalister. Jævnfør Roy, 2004.

kommer ofte fra de klassisk uddannede islamisklærdes rækker, *ulemaen*, og arbejder også imod sekulariseringen af samfundet og for indførelsen af shariaen. Traditionalisterne ønsker ligesom nyfundamentalisterne øgede midler til de islamiske læreanstalter, madrassaerne, og søger at fremme stærkt konservative værdier såsom adskillelse af kønnene og fjernelse af kvinder fra det offentlige rum. Kvinder behandles ofte som mindreårige og er underlagt familiens krav og dens mandlige overhoved – ligesom der er restriktive krav til kvindernes påklædning. Bortset fra den kulturelle og sociale sfære – eksempelvis uddannelse, køns- og familierpolitik – holder traditionalisterne sig i modsætning til de nationalstatslige fundamentalister i reglen tilbage fra at blande sig i *high politics* og helliger sig i stedet forkyndelsen. Traditionalisterne er i reglen ikke synderlig interesserede i moderne politiske, økonomiske og sociale institutioners indviklede bureaukratiske processer, men anser ikke dette som nogen mangel.²³

- d. *Modernisterne* arbejder for en moderne og mere liberal fortolkning af islam, der passer bedre til de moderne videnskabelige og kulturelle udviklinger. Modernisterne argumenterer for, at islam er en progressiv og dynamisk religion, og understreger idealer som broderskab, tolerance og økonomisk lighed. Modernisterne søger at fremme *ijtihad*, uafhængige islamiske lærdes og almindelige muslimers frie tænkning. De ønsker en moderne, fleksibel fortolkning af shariaen og er ikke bange for indflydelse fra ikke-islamiske ideer og idealer, hvilket dog ikke gør dem til gode demokrater af den grund. Ifølge Roy er de moderate islamister klart i undertal. Således har den islamistiske bevægelse, med undtagelse af nogle enkelte revolutionære grupper, lidt efter lidt ændret strategi og genfundet den “puritanske og formalistiske ånd”²⁴, som altid har hersket hos grundlæggerne, for eksempel al-Banna. Blandt modernisterne findes eksempelvis lederen af den yngre, reformvillige generation i Det Ægyptiske Muslimske Broderskab²⁵, Abd al-Mun’im Abu al-

Futuh, som i al fald officielt søger at fremme ijthad og hævder at betragte kalifatet som en “helt igennem politisk, ikke-religiøs” enhed, lidt som Den Europæiske Union.²⁶ Også den omdiskuterede Tariq Ramadan kan formentlig betegnes som modernist.²⁷ Hertil kommer Tyrkiets Parti for Retfærdighed og Udvikling (AKP)²⁸.

Taktik og midler: ikke-voldelige eller voldelige

Ud over forskellene i forhold til de ideologiske mål er der også store forskelle imellem, hvilke midler de islamistiske grupper benytter sig af til at nå deres mål. De enkelte gruppers valg af midler er imidlertid ikke kun dikteret af en politisk vurdering af, hvad der er mest opportunt i den givne situation – og således varierende med den politiske situation – det er også ideologisk bestemt. Når dette betones, sker det for at fremhæve, at nogle grupper, eksempelvis den nyfundamentalistiske organisation Tablighi Jamaat, af ideologiske årsager ikke kan forventes at ville opgive den ikke-voldelige strategi, mens det for en gruppe som Hizb ut-Tahrir formodes blot at være et spørgsmål om, hvad der er politisk opportunt.

Traditionelt set baserer islamiske juridiske og religiøse fortolkninger sig således på fire elementer:

1. Det første element er Koranens autoritet.
2. Det andet element er profetens ord og gerninger, som overleveret i historier (hadith) fra folk, der kendte ham.
3. Det tredje element er en forlængelse af de to første elementer, baseret på analogier, så man kan forholde sig til situationer, der ikke omtales i Koranen eller i hadith.
4. Det fjerde element er den historisk opståede konsensus mellem islamiske lærde om et givent emne.

Islamisterne afviser de to sidste elementer som værende opfindelser (bidah). Det vil sige, at de ikke afviser analogierne som sådan, men de islamiske lovskoler, som traditionelt har fortolket analogierne. Afvisningen sker, fordi islamisterne mener, at de islamiske lovskoler er blevet korrumpere af indflydelse fra ikke-islamiske lande, hvorfor de muslimske traditioner og praksis anses for afvigelser fra den sande vej, som Gud havde anvist.

Denne opfattelse har ledt til forskellige strategier for at genskabe den oprindelige ummas levevis:²⁹

- a. en ikke-voldelig, forkyndelsesbaseret, individuel og upolitisk strategi, som advokeret af Muhammed Ilyas ved dannelsen af Tablighi Jamaat i 1927 i Indien.
- b. en ikke-voldelig, samfundsmæssig politisk strategi, som advokeret af Det Muslimske Broderskab og til dels af en gruppe som Hizb ut-Tahrir.
- c. en voldelig, samfundsmæssig politisk strategi, som advokeret af Sayyid Qutb og Muhammed al-Faraj, som siden er blevet overtaget og radikaliseret af Al-Qaeda.

Ad a

For medlemmerne af Tablighibevægelsen er buddet om at sprede profetens ord til alverden et individuelt opdrag, et spørgsmål om personlig forkyndelse eller appel (*dawa*). "Tabligh" betyder "udbredelse" og har en yderst restriktiv praksis: Medlemmerne skal gå klædt som profeten, sove på jorden på højre side, som han gjorde det, og hver enkelt muslim skal ved at forkynde islam søge at overvinde andre til at blive muslimer.³⁰ Medlemmerne opererer på græsrodsniveau og holder sig helt væk fra politik og offentlighed. Og ligesom profeten i sin tid, begiver Tablighibevægelsens disciple sig til fods ud på deres vandring for at omvende verden. Bevægelsen, der blev dannet i 1927 i New Delhi i Indien, er strengt puritansk. Organisationen har fra hovedkvarteret i Lahore i Paki-

stan i løbet af det trekvarte århundrede, den har eksisteret, udviklet et relativt tæt netværk verden over. Nu synes organisationen imidlertid at være på tilbagegang i Europa. Organisatorisk ligner Tablighi Jamaat Scientology med sine grupper af unge missionærer, der modtager deres lærdom i madrassaer, religiøse skoler, hvorefter medlemmerne drager ud i verden.³¹

Ad b

Nyfundamentalisternes mål kan også søges opnået ved, at man på aktiv politisk vis søger at ændre de statslige strukturer indefra – og så at sige udbreder forkyndelsen (dawa) oppefra – for (eventuelt) siden at ophæve de statslige strukturer og institutioner i forbindelse med skabelsen af et grænseoverskridende kalifat. Ideen om at danne politiske partier, der kunne kæmpe for indførelsen af sharia, kom oprindeligt fra Jamal al-Din al-Afghani. Afghanis ideer inspirerede således al-Banna og Maududi til at danne Det Muslimske Broderskab og bevægelsen Jamaat e-Islami.

Ad c

Den tredje strategi, man som islamist kan vælge, er at følge Sayyid Qutbs forestilling om, at den muslimske verden efter de fire første kaliffer (632-661) er faldet tilbage i uvidenhed (jahiliyyah). Med udgangspunkt i Qutbs *Pejlemærker Langs Vejen*³² kan man således tage opfordringen om jihad bogstaveligt og gribe til våben enten mod de muslimske landes regi-

Jihad

Jihad betyder at "kæmpe" eller "stræbe" efter noget, der ud fra islams principper anses at være godt. Ifølge traditionel opfattelse findes der fem forskellige jihad: "sjælens og hjertets jihad", "tungens jihad", "pennens jihad", "håndens jihad" samt "sværdets jihad". De rangerer fra en indre kamp, hvor den enkelte stræber efter at blive en bedre muslim ved at fremme det gode i ens hjerte, over en kamp med det skrevne eller talte ord til decideret væbnet kamp i Allahs navn. Irani, 2006: 18.

mer eller mod det, der af radikale islamistiske grupper betegnes som “den fjerne fjende”, Vesten og frem for alt USA. En af Qutbs mest indflydelsesrige disciple var således Muhammad Abd al-Salam Faraj (1954-1982), der var leder af Cairoafdelingen af Tanzim al-Jihad, den organisation, som myrdede den ægyptiske præsident Anwar Sadat i 1981. Ud over de fem traditionelle søjler i islam (trosbekendelsen, bøn, zakat (skat), faste og pilgrimsfart) tilføjede Faraj med henvisning til Koranens “sværdvers”³³ en sjette søjle: jihad, forstået som væbnet kamp, som han anså for enhver muslims individuelle pligt. Farajs fortolkning af jihadbegrebet blev senere brugt af Sheik Abdallah Azzam, der var en af de muslimske religiøse ledere, der opfordrede muslimer i hele verden til at deltage i kampen mod de sovjetiske styrker i Afghanistan. Således udstedte han fatwaer, der opfordrede til en defensiv jihad mod den sovjetiske besættelsesmagt. Han fremførte “forsvaret af islam” som enhver muslims individuelle pligt, der tillod, at man undlod at følge det traditionelle bud om at indhente forældrenes og de religiøse lærdes accept af, at man ønskede at deltage i kampen.³⁴ Til formålet oprettede Azzam organisationen Maktab al-Khadamat (Servicebureauet) – forløberen til Al-Qaeda – der forestod rekrutteringen og udsendelsen af frivillige til Afghanistan. Azzam lagde endvidere større vægt på kampen for at generobre tidligere muslimske lande, som ikke-muslimske regeringer beherskede. Han talte aldrig for omstyrtelse af regeringerne i de muslimske lande. Således kom kampen mod “den fjerne fjende” højere på dagsordenen for de jihadistiske grupper.³⁵ Og med Sovjetunionens fald – og den dertilhørende tilbagetrækning fra Afghanistan – lå det for Azzams underordnede, Osama bin Laden, ligefor at sætte fokus på den eneste tilbageværende vantro supermagt, USA.

I 1996 erklærede Osama bin Laden således krig mod USA. I erklæringen “War Against the Americans Occupying the Land of the Two Holy Places (Expel the Infidels from the Arab Peninsula)” benytter bin Laden – med tydelig inspiration fra Qutb – Taymiyyas mongolanalogi til at støtte strategien om

at bekæmpe amerikanernes tilstedeværelse i Mellemøsten: “Islams folk bør stå sammen og støtte hinanden for at komme af med den store ‘Kufri’ [vantro, J.S.], der kontrollerer landene i den islamiske verden, selv at bære en mindre skade for at komme af med den store skade, altså den store Kufri”³⁶. Den 23. februar 1998 udvidede Osama bin Laden imidlertid sin kamp og udstedte en fatwa fra Verdens Islamiske Front og erklærede jihad mod “jøder og korsfarere”. I fatwaen, der ifølge Marc Sageman er blevet den globale salafi-jihads “manifest”, begrænses kampen mod USA ikke blot til Mellemøsten, men gøres til en global strid: “Fatwaen om at dræbe amerikanerne og deres allierede – civile og militære – er en individuel pligt for enhver muslim, som kan gøre det i ethvert land, hvor det er muligt”.³⁷

Islamismens ideologiske grundsten

Uanset om de er radikale eller moderate, deler de fleste af islamisterne en række fælles ideologiske standpunkter:

1. Et totalitært element. Islamisterne søger i islam et modsætningsfrit, altomfattende tankesystem, der kan give svar på spørgsmål inden for alle sfærer i det menneskelige liv, også det politiske. Samtidig fremmes en totalitær opfattelse af, at helheden er vigtigere end de enkelte dele – at kollektivet (hvad enten dette er ummaen, bevægelsen eller familien) er vigtigere end det enkelte individ.³⁸ Desuden er der i al fald inden for nyfundamentalismen en tendens til, at nogle af grupperne – ligesom fascistiske eller kommunistiske bevægelser – er organiseret på en sådan måde, at den islamistiske livsstil fylder hele medlemmets liv.³⁹
2. Nyfundamentalisterne afviser enhver form for demokrati, da en demokratisk suveræn sætter sig i Guds sted. Det er en holdning, der deles af de fleste af islamisterne med undtagelse af nogle af modernisterne.⁴⁰

“Islam kan ikke udfylde sin rolle, medmindre den tager konkret form af et samfund, eller rettere, i en nation:

For mennesket lytter ikke, især i denne tidsalder, til en abstrakt teori, der ikke kan ses materialisere sig i et levende samfund”

(Qutb 1964, s. 2)

3. Stort fokus på sharia. Islamisterne mener som mange muslimer, at det islamiske idealsamfund skal reguleres efter islamisk ret, shariaen, herunder med et økonomisk system, der forbyder brugen af renter.⁴¹ En række nyfundamentalister fordrer endvidere, at også muslimer i ikke-islamiske lande følger shariaen, selv i de tilfælde, hvor det er i konflikt med den stedlige, verdslige lov.
4. En række islamistiske retninger har hentet tydelig inspiration i anti-kolonialismen, anti-imperialismen og generelt i anti-vestlige, især anti-amerikanske, strømninger. Hertil kommer klare anti-semitiske træk.⁴²
5. Islamisterne deler en opfattelse af, at den islamiske verden har udviklet sig i en forkert retning. Islamismens ideologiske fundament baserer sig således på en opfattelse af, at islam blev svækket, fordi samfundet blev dekadent. Og samfundet blev dekadent, fordi man afveg fra den sande vej. Styrken ved det oprindelige islamiske samfund omkring profeten Muhammed, den oprindelige og ægte umma, beroede på ummaens tro og rette praksis, da denne i Guds øjne var den rigtige. Således kalder de muslimske landes regenter nok sig selv for muslimer, og foregiver at være det, men reelt er de, i al fald ifølge nyfundamentalisterne, blot apostater (frafaldne muslimer), der har afskaffet islamisk lov og i stedet overtaget fremmede, vestlige, vantro love og levevis. For at genrejse islam er man nødt til at fjerne de apostatiske regimer og vende tilbage til den oprindelige muslimske levevis, som islamisterne hævder blev praktiseret af profeten Muhammed og hans disciple.
6. Hertil kommer den væsentlige position, som forestillingen om en avantgarde, der går foran og leder massen fremad mod en bedre og mere sand fremtid – en idé, nyfundamentalisterne har taget til sig. Således mener Maududi ifølge Ahmed Moussalli, at “flertallet ikke har et roligt, fornuftsmæssigt sind. Således skal de få planet vejen for

helheden”.⁴³ Avantgardebegrebet er også centralt hos Sayyid Qutb i hans *Milestones*. Her fremhæver han, at for at genoplive islam, er det nødvendigt, at “der er en avantgarde, der lægger ud med denne beslutsomhed og derefter bliver ved med at følge sporet, marcherende gennem det enorme hav af *jabiliyyah* (uvidenhed), som har indtaget hele verden”.⁴⁴ Denne vidende og duelige avantgarde skal kende “landemærkerne og pejlemærkerne langs vejen”, hvorfor de ifølge Qutb passende kan lade sig lede af hans *Milestones* (deraf bogens titel).

En række forskere ser avantgardebegrebets store vægt hos eksempelvis Qutb som vidnesbyrd om hans inspiration fra leninismen.⁴⁵ Imidlertid er avantgardebegrebet snarere et, Lenin hentede andetsteds fra. Ruthven anser således avantgardeforestillingen som hidrørende hos jakobinerne, hvorefter den er blevet genoptaget hos bolsjevikkerne og siden igen af radikale marxister, eksempelvis Baader-Meinhof-gruppen i Vesttyskland.⁴⁶ Kagan har en pointe i forhold til forestillingen om, at avantgarden skal “initiere en islamisk genfødselsbevægelse i et muslimsk land”, og at man kun derigennem “til slut kan opnå status af verdenslederskab”. Samtidig kan man i Maududis elitismeprincip ane en vis inspiration fra bolsjevismens infiltrationstaktik. Således foreskriver Maududi en oppefra-ned-reformering af samfundet: “[...] den nedadgående bevægelse forsøger at fastholde de eksisterende strukturer, men infiltrerer regeringens forskellige grene og sigter ikke efter et fuldstændigt brud med magtstrukturen, som den brugte til at afhjælpe væsentlige sociale onder”.⁴⁷ Hos nyfundamentalisterne har avantgardebegrebet desuden en effektivitet i rekrutteringsøjemed. Over for potentielle kandidater kan man nemlig fremføre, at de skal vise massen vej gennem uvidenheden ud fra deisen om, at det meget vel kan være, at befolkningen og magthaverne kritiserer det, organisationen står for og gør, men det er blot, fordi de endnu ikke har erkendt sandheden; hvorfor organisationen må fortsætte med at vise vejen frem.

Politisk-romantiske træk

Hertil kommer en række politisk-romantiske træk i islamismen. Politisk-romantisk skal her forstås som en politisk tænkning, der har sit ophav i de nationalromantiske strømninger omkring slutningen af det 18. århundrede/begyndelsen af det 19. århundrede.⁴⁸ En del af de karakteristika, som heri betegnes som politisk-romantiske, identificeres af andre forfattere som eksempelvis “leninistiske”⁴⁹ eller eventuelt som “fascistiske”⁵⁰ eller “nazistiske”.⁵¹ Når betegnelsen politisk-romantisk foretrækkes her, er det, fordi begreberne ifølge nærværende forfatter begrebshistorisk set er væsentlig ældre end leninismen og fascismen/nazismen og har deres udspring i den politiske romantiks opgør med den tyske filosof Immanuel Kants fornuftsfilosofi.

1. Islamismen opererer eksempelvis med en tilbageskuende utopi (reutopi). Her tegnes der et billede af magt- og interessefri samfundsmæssig idealtilstand, der har store ligheder med den politisk-romantiske forestilling om et oprindeligt, fuldkomment samfund (Urgemeinschaft), som islamisterne hævder det var på profeten Muhammeds tid. Et samfundsideal, som islamisterne alle tilstræber, omend midlerne og vejene dertil er ganske forskellige. Brugen af en fortidig samfundsmodel som ideal for en fremtidig stat findes eksempelvis hos den tidlige tyske romantiker Friedrich Schlegel, der anså middelalderens feudale styreformers som et ideal for en fremtidig tysk statsdannelse.⁵²
2. Dertil kommer klare forfaldsæstetiske træk, der hævder, at “den vestlige civilisation” er for nedadgående. Den “islamske civilisation” er derimod “blomstrende”, “ung” og på vej op⁵³ – en forestilling, der i nærværende bog hos islamisterne identificeres at have sit ophav hos Oswald Spengler.⁵⁴ Som Qutb formulerer det i introduktionen til sin *Pejlemærker Langs Vejen*: “Vestens førerskab af menneskeheden er nu på tilbageslag, ikke fordi den vestlige kultur er

blevet fattigt materielt set, eller fordi dens økonomiske og militære magt er blevet svækket. Det vestlige systems periode er kommet til en ende, primært fordi det er foruden de livgivende værdier, der tillod det at være menneskehedens leder”.⁵⁵

3. Også ideen om et universalistisk fællesskab på tværs af landegrænser og staternes magtsfærer har væsentlige tidlige romantiske aner. Forskellen er blot, at den tidlige romantiks universalistiske nationsbegreb er sprog- og kulturbaseret.⁵⁶ Hos islamisterne er det funderet i ummabegrebet, forestillingen om et grænseløst fællesskab mellem verdens muslimer, der principielt set er universelt. I den forbindelse bør det noteres, at ummabegrebet som sådan ikke behøver at udgøre en konkurrent til nationsbegrebet, men også kan fungere på niveau med en supranational identitet som de europæiske borgeres “Europa”-identitet gør det. Men den nyfundamentalistiske udgave af ummabegrebet, hvor det gøres til en konkurrent til nationsbegrebet, risikerer at isolere de muslimske minoritetsgrupper yderligere i forhold til de omkringliggende samfund, hvilket på sigt kan polarisere grupperne. Som Said Qutb udtrykker det: “En muslim har intet land undtagen den del af jorden, hvor Guds sharia er etableret, og de menneskelige relationer er baseret på forholdet til Gud; en muslim har ingen nationalitet undtagen hans tro, som gør ham til et medlem af det muslimske fællesskab i Dar-ul-islam”.⁵⁷
4. Samtidig har nyfundamentalisternes idé om en magt- og interessefri varetagelse af det politiske klare lighedspunkter med den tidlige romantiker Friedrich Schlegels idé om den poetiske stat. Her “forsvinder” al politisk strid, når ideen om den poetiske stat nærmer sig sin approksimative, men aldrig fuldendte gennemførelse i virkeligheden. Her opløser den sociale og politiske verden sig nemlig i ideernes sande fællesskab, kærlighedsfællesskabet – forstået som kærligheden til fædrelandet.⁵⁸

Opsummering

Islamismen er en ideologi. Det er ikke en nyfortolkning af religionen islam. Det er endvidere en moderne totalitær ideologi, der har klare anti-vestlige, anti-demokratiske og anti-semitiske træk. Begrebshistorisk set har islamismen en række politisk-romantiske træk. Den politiske romantik, der har sit ophav i de nationalromantiske strømninger omkring slutningen af det 18. århundrede og begyndelsen af det 19. århundrede, har således tidligere virket som inspirationskilde for andre totalitære bevægelser, eksempelvis fascismen og den tyske nazisme. Blandt de politisk-romantiske træk er forestillingen om en magt- og interessefri varetagelse af det politiske, der helt eksplicit bryder med demokratitanken. Også ideen om et grænseoverskridende fællesskab verdens muslimer imellem, grundet i ummabegrebet, har klare tidligromantiske træk. Samtidig udgør ummabegrebet i sin nyfundamentalistiske udgave en potentiel konkurrent til nationsbegrebet. Det betyder, at der for nyfundamentalisternes vedkommende er en vis risiko for en loyalitetskonflikt mellem det land, de bor i, og det forestillede fællesskab mellem verdens muslimer. En forestilling, der risikerer at isolere dele af Europas muslimske minoritetsgrupper yderligere fra de omgivende samfund.

Islamismen kan deles op i fire idealtyper:

- a. Nyfundamentalisterne, der først og fremmest er knyttet til globaliseringen og lægger vægt på en global udbredelse af en streng og pietistisk udgave af islam samt på bekæmpelse af den "fjerne fjende", forstået som Vesten og USA.
- b. De nationalstatslige fundamentalister, der fokuserer deres politiske arbejde på statsmagten (i Mellemøsten). De arbejder enten med fredelige eller voldelige midler på at vælte de nuværende, korrupte regimer i de muslimske lande. De er lokalt bundne i deres udsyn og deltager i reglen ikke i angreb på den "fjerne fjende".

- c. De traditionalistiske fundamentalister, hvortil den puritanske wahabisme, Saudi-Arabiens statsreligion, først og fremmest hører. De holder sig for det meste væk fra *high politics* og lægger i stedet vægt på at få indflydelse inden for den kulturelle eller sociale sfære, eksempelvis familie- eller kønsrelaterede spørgsmål.
- d. Modernisterne, der arbejder for en mere moderne fortolkning af islam, som tillader uafhængige islamiske lærdes og almindelige muslimers frie tænkning.

Ingen af de fire grupper er demokrater. Men både de nationalstatslige fundamentalister og modernisterne kan formentlig på sigt inddrages i det politiske spil, eftersom de ofte er mere politikere end ideologer og derfor kan anses som mulige forhandlingspartnere.

Noter

1. Islamismen opdeles nedenfor i fire forskellige retninger: nyfundamentalisme, nationalstatslig fundamentalisme, traditionalistisk fundamentalisme og modernisme.
2. Sivan, 2003: 34. Roy vurderer, at den islamistiske bevægelse først for alvor kom i gang i 1940. Roy, 1993: 14.
3. Lewis, 2003: 34.
4. Moderniteten betragtes således som en romantisk-moderne sådan, der er "konstitueret ved en *konfliktuel, men produktiv dialektik imellem vilje til form og erfaring af faktisk fragmentering*" (Jørgensen, 1996: 13, kursivering i original).
5. Roy, 2004: 33. Whine definerer islamisme som en "religiøs-politisk ideologi konstrueret af" Hassan al-Banna, Sayyid Abu 'Ala Maududi og "især deres efterfølger Sayyid Qutb". Whine, 2006: 1.
6. Jævnfør Sivan, 2003; Roy, 2004: 32; Whine, 2001; Whine, 2006. Hertil kan nævnes en lang række centrale, moderne tænkere, eksempelvis Jamal al-Din al-Afghani (1838-97). Når en så central teolog som Muhammed ibn Abd al-Wahhab (1703-1791), der lancerede wahabismen, Saudi-Arabiens statsreligion, ikke er medtaget, er det, fordi han betragtes som en førmoderne/tidligt moderne teolog.
7. Roy, 1993: 14; Halpern, 1963: 138.
8. Roy, 1993: 49.

9. Halpern, 1963; Whine, 2001; Ruthven, 2002; Kagan, 2006. Hertil kommer klare elementer af en generationskonflikt, ligesom en konflikt mellem det traditionelle og det moderne samfund også er tydelig. Whine, 2001: 55.
10. Udtrykket “salaf” eller “de fromme forfædre” benyttedes af Ibn Taymiyya, da han i det 13. århundrede skrev om profeten Muhammeds ledsagere og deres umiddelbare efterfølgere (i reglen regnet til og med den 3. generation). Men begrebet “salafisme” stammer fra slutningen af det 19. århundrede, eksempelvis hos Jamal al-Din al-Afghani. Roy, 2004. Afghanis ønske var at rense islam for indflydelse fra kolonisterne og moderniteten og vende tilbage til en oprindelig, ægte islam; tilbage til de oprindelige tekster, den oprindelige samfundsmodel, som gjorde sig gældende på profetens tid.
11. Dette var også tilfældet for andre spenglerianske dommedagsprofeter, såsom Stuart Chamberlain (senere nazistisk topideolog), den franske forfatter Alexis Carrel (der efter den tyske invasion i 1940 støttede Vichy-regimet) og senere endnu historikeren Arnold Toynbee. Sivan, 2003: 35. Se også Ruthven, 2002: 73. Bernhard Lewis påpeger, at tyske, idealistiske (livs)filosoffer som Oswald Spengler, Ernst Jünger og Martin Heidegger også var i høj kurs blandt arabiske og muslimske intellektuelle – som så mange andre steder – i 1930’erne og begyndelsen af 1940’erne. Lewis, 2003: 59-62.
12. Spengler, 1995.
13. Sivan, 2003.
14. Roy, 2004: 78.
15. Jævnfør Husain, 1997. Jævnfør endvidere Holm, 2001: 19. I stedet for Husains begreb om “fundamentalisme”, bruges Roys “neofundamentalisme”, heri omtalt som “nyfundamentalisme”. For en mere omfangs- og detaljerig kategorisering af islams mange grene og fortolkningsretninger se Dekmejian, 1997. For en opdeling mellem voldelige og ikke-voldelige salafister se Wiktorowicz, 2005.
16. Øvelsen bevæger sig således fra radikal mod moderat, hvor “moderat” skal forstås inden for rammerne af det ovenfor beskrevne, basalt set totalitære grundlag.
17. Hvorvidt wahabitterne hører hjemme under den traditionalistiske fundamentalisme, den nationalstatslige fundamentalisme eller under nyfundamentalismen, kan diskuteres og afhænger ikke mindst af deres fokus (internationalt eller statsligt) og af den givne persons/gruppes politiseringsgrad.
18. Roy, 1997: 55.
19. Roy, 2004: 136; Sageman, 2004: 4.
20. Roy, 2004: 33.
21. Roy, 2004: 43. Uenigheden mellem nyfundamentalisternes globalistiske tilgang og de nationalstatslige fundamentalister minder i øvrigt om den stalinistiske tilgang i Stalin-Trotsky-disputten om, hvordan man skulle gennemføre verdensrevolutionen: Socialisme i et land versus permanent

- revolution. Stalin holdt fast i, at revolutionen måtte foregå et sted først – i Rusland – for derefter at blive spredt til resten af verden. Se Kagan, 2005: 3.
22. Kepel, 2004: 157.
  23. Husain, 1997.
  24. Roy, 1993: 97.
  25. R. Hrair Dekmejian anser eksempelvis Det Muslimske Broderskab for at tilhøre en kategori, han betegner som “mainstream gradualist”. Dekmejian, 1997: 6.
  26. Elad-Altman, 2006: 26.
  27. En del af hans kritikere vil formentlig rubricere Ramadan som nyfundamentalist, hvilket der dog også kan være gode argumenter for. Når han her placeres under modernisterne er det for hans arbejde for at fremme ijthihad.
  28. Elad-Altman, 2006: 34.
  29. Jævnfør Sageman, 2004: 4; Roy, 1997: 63.
  30. Kepel, 2004: 261.
  31. Klausen, 2005: 43.
  32. Qutb, 1964.
  33. Koranen 9:5.
  34. Sageman, 2004: 2.
  35. Sageman, 2004: 18.
  36. “People of Islam should join forces and support each other to get rid of the main ‘*Kufr*’ [vantro, J.S.] who is controlling the countries of the Islamic world, even to bear the lesser damage to get rid of the major one, that is the great *Kufr*” Osama bin Laden citeret fra Sageman, 2004: 19. Kursivering i original.
  37. Sageman, 2004: 19
  38. Halpern, 1963; Whine, 2001; Sageman, 2004.
  39. Halpern, 1963: 136, 140-141.
  40. Baran, 2004; Roy, 2004.
  41. Jævnfør eksempelvis *Verfassungsschutzbericht Baden-Württemberg 2003*: 14-17.
  42. Whine, 2001: 57; Husain, 1997: 92.
  43. Moussali 1985: 154. Jeg er Ali Alfoneh tak skyldig for denne pointe.
  44. Qutb, 1964: 3.
  45. Se eksempelvis Kagan, 2005: 3.
  46. Angående Qutbs forestilling om avantgarden se Ruthven, 2002: 87-91; Simonsen, 2006: 139.
  47. Moussalli 1985: 155. For henvisningen hertil er jeg Ali Alfoneh tak skyldig.
  48. Den sene politisk-romantiske tænkning udviklede sig således via begrebet om den organiske stat (Adam Müller), Oswald Spenglers (apokalyptiske) udviklingsbegreb, de livsfilosofiske strømninger i slutningen af det 19. århundrede, opkomsten af raceteorierne og hele bølgen af tysk radikalkonservatisme i starten af det 20. århundrede til det grundlag,

- som nazismen udviklede sit begrebsapparat fra. Jævnfør Holm, 1996; Kieseletter, 1995; Klausnitzer, 1999; Staun, 2002.
49. Kagan, 2006.
  50. Halpern, 1963.
  51. Burke, 2003; Lewis, 2003.
  52. Fr. Schlegel, SA, bd. 3, "Reise nach Frankreich": 1-18; Staun, 2002: 226-228.
  53. Jævnfør eksempelvis Qutb, 1964. Også mere nutidige islamister benytter sig af forestillingen, som eksempelvis den indflydelsesrige marokkanske islamiske leder Sheikh Yassin. Sendagorta, 2005.
  54. Jævnfør Ruthven, 2002; Lewis, 2003. Forestillingen om døende og voksende/blomstrende civilisationer/kulturer har, i al fald i den centraleuropæiske tradition, sit ophav hos Herder, først og fremmest i hans *Abhandlung über den Ursprung der Sprache* fra 1770 (Herder, 1966) og *Auch eine Philosophie der Geschichte zur Bildung der Menschheit* fra 1774 (Herder, 1990). Ideen blev siden udviklet af romantikere som Fr. Schlegel og Adam Müller og siden igen populariseret af Oswald Spengler. *Geschichtliche Grundbegriffe*, bd. 7: 283; Staun, 2002.
  55. Qutb, 1964: 1.
  56. *Geschichtliche Grundbegriffe*, bd. 7; Giesen, 1991; Dann, 1993.
  57. Qutb, 1964, kapitel 9: 2.
  58. Jævnfør Fr. Schlegel, SA, bd. 2, "Ideen": 230; Staun, 2002: 219. Se også Novalis, WS, "Allgemeinen Brouillon", nr. 36: 456-457.

**LOI CONTRE
LE VOILE
OU CONTRE
L'ISLAM**

KAPITEL 3

Quo vadis, Europa? Engagement eller afvisning?

“Islamismen er [ikke, J.S.] ved at forsvinde fra den politiske scene. Tværtimod breder den sig fra Pakistan til Algeriet, den bliver hvermandseje, indgår i det politiske landskab og præger skikke og konflikter. Men den har mistet sin oprindelige drivkraft. Den er blevet ‘socialdemokratisk’. Den kan ikke længere tilbyde nogen ny samfundsmodel eller et nyt morgengry. I dag ville en politisk sejr for islamismen i et muslimsk land kun være tilsyneladende og kun forandre skikke og jura. Islamismen har forvandlet sig til en neofundamentalisme, som kun bekymrer sig om at genindføre den islamiske ret, sharia, uden at opfinde nye politiske former, og hermed er den dømt til kun at blive et dække for en politisk logik, den ikke selv fatter, for i sidste ende genfinder man de traditionelle etniske, stammemæssige og konfessionelle opdelinger, de nye sociale kategorier og de eksisterende regimer, som altid er parate til at ændre den diskurs, de legitimerer sig med. Hvad angår ‘den islamiske økonomi’ er den kun retorik, som dækker over enten en socialistisk præg, tredjeverdensideologisk statsstyring (Iran) eller en økonomisk liberalisme, som er mere interesseret i spekulation end i produktion.” (Roy 1993, s. 9)

Europas islamistiske udfordring

Den islamistiske udfordring, som Europa står over for i dag, er mangesidet. For det første er der udfordringen/truslen fra de globale eller i al fald transnationale islamistiske organisationer, som opererer i og uden for Europa uden et specifikt geografisk fokus. Dette vedrører både de voldelige og de ikke-voldelige organisationer, eftersom der er en konstant vandrings mellem de radikale smågrupper og de mere moderate

islamistiske bevægelseres medlemmer.¹ For det andet er Europa i forhold til Mellemøstspørgsmålet nødt til at komme med en levedygtig politik over for de muslimske lande, som grænser op til eller ligger tæt på Europa. For det tredje må Europa finde en farbar måde at håndtere de hastigt voksende og i stigende grad ghettoiserede og islamiserede muslimske befolkningsgrupper i Europa. Disse politikker må være praksisorienterede. For selvom det ideologiske fundament hos islamismen i overvejende grad er anti-demokratisk og totalitært, er det spørgsmålet, om ikke der, når det kommer til den praktiske politik, vil være forskel på, hvad en given islamistisk gruppes ideologiske ophav dikterer og gruppens realpolitiske valg.

Når der herfra lyder en opfordring om at gå til spørgsmålet med en pragmatisk og praksisorienteret tilgang, sker det ud fra en tese om, at Europa i et eller andet omfang i omgangen med islamisterne kan trække på sine historiske erfaringer med en anden totalitær bevægelse, nemlig kommunismen. På trods af de europæiske kommunistpartiers totalitære ideologiske ophav lykkedes det faktisk i en lang række europæiske lande at integrere dem i det parlamentariske system, som også de (i de fleste tilfælde) oprindeligt var arge modstandere af. Derudover bør de europæiske konservative partiers historiske flirten med den radikale konservatisme/fascismen/nazismen også erindres, når man skal vurdere islamismens forhold til demokratiet. Når kommunisterne og de radikalkonservative kræfter kunne, hvis ikke vindes, så i al fald indkapsles i det parlamentariske demokrati, falder det naturligt at spørge, om det samme ikke også er muligt med de radikale islamister.

Til at besvare dette spørgsmål hjælper det at skelne mellem forskellige former for demokrati. Således kan man operere med en skelnen mellem en klassisk forståelse af repræsentativt demokrati, med en høj vægt på demokratiets institutionelle elementer (Locke og Montesquieu)²; demokrati som livsform, hvortil der hører et vist værdisæt, for at den enkelte borger kan regnes som en god demokrat (Koch og Habermas)³; og dis-

kursivt demokrati, hvor den demokratiske handlen grundet i den demokratiske samtale (Konrad, Dryzek og Habermas)⁴. Hvis man således lægger vægt på at opbygge institutionelle garantier for en forfatningsbaseret magtdeling, åbner det mulighed for dannelsen af et parlamentarisk flerpartisystem, uden at deltagerne behøver at være demokrater af sind, end-sige af tale. Et “demokrati uden demokrater”, som den tidligere libanesiske kulturminister Ghassan Salame udtrykker det.

De globale organisationer

Der er ikke megen tvivl om, at radikale, nyfundamentalistiske grupper som Al-Qaeda eller Al-Muhajiroun udgør en direkte trussel mod Europa.⁵ Problemet er snarere de islamistiske bevægelser, der befinder sig i gråzonen mellem politisk vold (terror) og ikke-voldelig politisk aktivisme. Her er to globalt opererende organisationer, Det Muslimske Broderskab og Hizb ut-Tahrir eksemplariske. Derfor diskuteres disse i det følgende mere fyldestgørende.

Det Muslimske Broderskab

Bevægelsen har sit udspring i den sunnitiske islamisme og blev dannet af Hassan al-Banna i 1928. Under sloganet “islam er løsningen” arbejdede broderskabet for en moralsk reform af de islamiske samfund, der kunne bane vejen for en samfundsorden, der alene var religiøst legitimeret og beroede på en forestilling om et oprindeligt islamisk urfællesskab (ummaen) fra islams tidligste fase. Det Muslimske Broderskab har historisk set først og fremmest lagt vægt på at foretage synlige og konkrete forandringer i det lokale miljø, hvorfor de fremmede religiøst skolebyggeri, grundlagde sygehuse og sikrede lægehjælp til de fattige. Bevægelsen var oprindeligt en socialrevolutionær organisation – indtil 1940’erne var det en strengt hierarkisk organisation, styret med hård hånd af al-Banna. Den arbejdede for at vælte det ægyptiske styre, som den anså for korrupt, dekadent og i lommen på Vesten.

Oprindeligt ville organisationen heller ikke udelukke anvendelse af vold mod det britiske overherredømme i Ægypten – i 1948 stod den bag mordet på den ægyptiske premierminister Mahmud Nuqrashi.⁶ I dag afviser den officielt enhver brug af politisk vold. Samtidig støtter organisationen dog åbent den palæstinensiske Hamasbevægelse. Partiet er officielt forbudt, men tolereres alligevel af myndighederne. Sidste år lykkedes det partiets kandidater – der stillede op som uafhængige – at sætte sig på en femtedel af det ægyptiske parlaments pladser. Ifølge broderskabets “øverste guide” og leder Muhammed Mahdi Akif ønsker partiet et demokratisk baseret civilsamfund, der er forankret i en “korrekt islamisk basis”, “uden at gøre forskel på muslimer, kristne og jøder, eftersom de alle er ægyptere og dermed underlagt loven og forfatningen”.⁷ Selvom en række af broderskabets medlemmer står stejlt på spørgsmålet om sharialovgivning, synes Akif at være mere midtersøgende: “Under en regering ledet af Det Muslimske Broderskab, vil sharia være hovedreferencen, men ikke den eneste reference. For i sharia er traditioner, steder og omstændigheder lovens kilder”.⁸ Sharia har siden 1980 officielt været Ægyptens lovgivnings “hovedkilde”, hvilket kristne og sekulære liberale har beklaget. Men bortset fra spørgsmål om skilsmisse, arv og andre familieværdier er Ægyptens love fortrinsvis af sekulær art.

Fem af de dokumenter, der er posteret på broderskabets officielle hjemmeside (www.ihwanonline.com), og hvis ophav angives at være Hassan al-Banna, definerer bevægelsens mål som følgende: Det Muslimske Broderskab er et fællesskab af muslimer, der helliger sig Allahs lov, og som arbejder for at genoplive islam globalt. Organisationens har to primære mål: at befri “det islamiske hjemland” fra ethvert fremmed herredømme og i det frie hjemland etablere en islamisk stat, der følger islams regler, gennemfører dets sociale orden og fremmer dets principper.⁹ For at nå dertil arbejder broderskabet under henvisning til al-Banna med syv midlertidige, hierarkisk ordnede stadier: Først skal det muslimske menneske

dannes. Næste skridt er dannelsen af den muslimske familie, hvilket leder til det muslimske samfund, som så vil etablere en muslimsk regering. Den muslimske regering vil efterfølgende etablere en islamisk stat – et kalifat – der derefter vil arbejde for at befri alle okkuperede muslimske lande og samle disse i en fælles union. Unionens mål er siden at udbrede islam til hele verden.¹⁰

Disse mål blev i maj 2005 genfremsat af Det Muslimske Broderskabs “øverste guide” og leder, Muhammad Mahdi Akif. Akif tilhører den “gamle garde” i partiet, der blev ideologisk formet under Nassers hårde kampagne mod dem. Akif selv blev også dømt til døden efter det fejlslagne drabsforsøg på Nasser i 1954, men slap dog og blev i stedet holdt fængslet indtil 1974. Han og hans generation i broderskabet er generelt mere konservativ og primært fokuseret på det langsigtede religiøse missionsarbejde (dawa), som har været et af bevægelsens særkender.

I kontrast hertil består broderskabets anden generation primært af studenterledere, der slog deres folder, da Sadat i 1970'erne tillod broderskabet at arbejde frit på universiteterne. En af de mere dynamiske og åbenmundede er Abd al-Mun'im Abu al-Futuh, der tilhører den reformorienterede del af broderskabets ledelse. Han fremhæver, at islamisk diskurs ikke er hellig, men i stedet åben for menneskelig vurdering og fortolkning (ijtihad) og derfor kan revideres og fornys. Abu al-Futuh repræsenterer den del af det ægyptiske broderskab, der anser demokratiet som mere end blot en måde at erobre magten på. For ham er demokrati, hævder Elad-Altman, ganske enkelt “regeren af folket”, ikke “folket regeret af Allahs lov”.¹¹ Således er kalifatet i hans øjne et rent politisk mål i stil med andre politiske enheder, såsom Den Europæiske Union. Abu al-Futuh arbejder for at sætte en stopper for alle broderskabets hemmelige og eksterne aktiviteter, herunder dets involvering i International Organization of the Muslim Brotherhood. I stedet ønsker han, at bevægelsen skal lægge al

sin vægt på at blive et legitimt ægyptisk politisk parti.¹² Men da partiets gamle garde frygter, at en sådan linje vil føre til en åben konfrontation med den ægyptiske regering, har man hidtil formået at afværge et skift væk fra dawatraditionen.

Broderskabet har imidlertid også en international side. Regimets undertrykkelse af bevægelsen i Ægypten, herunder fængsling af tusindvis af tilhængere, førte op gennem 1950'erne til en eksilering og internationalisering af broderskabet, i første omgang i de andre lande i Mellemøsten, siden i Vesteuropa. I løbet af 1980'erne blev mange af broderskabets afdelinger endvidere delt imellem kompromissøgende og konfrontationsorienterede medlemmer.¹³ I Algeriet opstod der således en række nye, voldsberedte organisationer af broderskabets algeriske aflæggerorganisation Fronten til Islamisk Frelse (FIS), eksempelvis Groupe Islamique Arme (GIA) og siden Groupe Salafiste pour la Predication et le Combat (GSPC), der begge har været ansvarlige for en række grusomme terrorangreb i den årelange væbnede kamp, som Algeriet har været præget af.¹⁴ Også den nu globale aktivistiske islamistiske organisation Hizb ut-Tahrir – hvorfra en gruppe som Al-Muhajiroun stammer – har sit ophav i broderskabet. Samtidig er der til tider øjensynligt stor forskel på enkelte nationale eller lokale afdelinger af broderskabet. I de senere år har islamistiske partier opnået parlamentarisk repræsentation i næsten et dusin lande, fra Libanon, Tyrkiet og Ægypten til Pakistan og Palæstina.¹⁵ Mens i al fald dele af broderskabets afdelinger i Mellemøsten synes at rette sig mere og mere mod deltagelse i den demokratiske styreform, synes en del af de europæiske aflæggerorganisationer at bevæge sig i en mere nyfundamentalistisk retning, herunder (indirekte eller direkte) deltagelse i voldsanvendelse. Således foregår der, ifølge Olivier Roy, i de europæiske afdelinger af broderskabet en “konstant vandring frem og tilbage mellem de ‘centrumsøgende’ organisationer, som hovedparten af De Muslimske Brødre tilhører, og de radikale smågrupper, hvilket kan efterlade en del tvivl om De Muslimske Brødres moderate holdning”.¹⁶ Hvad angår den ægyptiske moder-

afdeling af broderskabet, skal man ifølge Elad-Altman heller ikke forvente, at partiet forvandler sig til et liberaldemokratisk parti, straks den gamle garde er væk fra scenen. For nok er de yngre medlemmer ifølge ham mere pragmatiske i deres udsyn. Men de ikke har arbejdet for at fjerne bevægelsens officielle formål. De har heller ikke forladt broderskabet til fordel for eksempelvis det mere reformistiske Al-Wasat-parti, den ægyptiske ækvivalent til Tyrkiets Parti for Retfærdighed og Udvikling (AKP).¹⁷ Derfor er der endnu lang vej til broderskabets demokratisering.

Det Muslimske Broderskab er således eksemplarisk i forhold til at illustrere den udvikling, de islamistiske bevægelser har fulgt fra udelukkende at være nationale bevægelser til at være nationale bevægelser med udenlandske aflæggere, til i stigende grad at være en transnational bevægelse med selvstændige nationale afdelinger. Men alt som de nationale afdelinger med tiden involveres i lokale eller nationale spørgsmål, bliver de også indblandet i det politiske livs nødvendige kompromiser. Hvorefter de lige så langsomt begynder at blive mere selvstændige i forhold til den transnationale bevægelse, ja måske endda bryder med den og rykker over i gruppen af nationalstatslige fundamentalister, måske endda i retning af modernisterne. Samtidig har andre afdelinger, gerne europæiske aflæggere, visse tendenser til at bevæge sig i en ikke-territoriel og global retning, hvorved de bevæger sig mod den nyfundamentalistiske gruppe.

Hizb ut-Tahrir

Hizb ut-Tahrir er et eksempel på, hvorledes en bevægelse med ophav i en nationalstatslig fundamentalistisk organisation har forvandlet sig til en nyfundamentalistisk gruppe. Således er organisationens mål, der oprindeligt var territoriale, politiske og begrænsede, som led i bevægelsens globalisering blevet nyfundamentalistiske, abstrakte og (lidet opnåelige) ideologiske mål. Hizb ut-Tahrir al-Islamiyya (HT) eller Det Islam-

iske Befrielsesparti blev grundlagt i Østjerusalem i 1953 af Sheikh Taqi al-Din al-Nabhani (1909-1977), der havde været medlem af Det Muslimske Broderskab, men fandt det for moderat og for eftergivende over for Vesten. Partiet blev hurtigt forbudt i en række af de arabiske lande. De muslimske regimer ønskede ikke at give plads til et parti, der var baseret på en radikal udlægning af islam og arbejdede for genetableringen af kalifatet og dermed ophævelsen af staterne. Partiet har aldrig fået den store betydning i de arabiske lande, men er aktivt i en række lande uden for Mellemøsten. Fra at kæmpe for Palæstinas befrielse – deraf navnet Det Islamiske Befrielsesparti – har bevægelsen siden 1970'erne arbejdet for oprettelsen af et alislamisk kalifat. Bevægelsen, der først havde base i Beirut, har i dag flyttet sit hovedkontor til London og har afdelinger i en lang række vestlige lande, herunder Danmark, såvel som i en række centralasiatiske lande. Bevægelsen er klart jihadistisk (forstået som væbnet kamp) i sin retorik, men afholder sig – i al fald nu – fra væbnede aktioner.¹⁸ Bevægelsen er forbudt i en lang række lande i Mellemøsten, ligesom den er forbudt i eksempelvis Rusland, Tyskland og Sverige.

HT ser sig selv som et globalt parti. Dets erklærede mål er at samle ummaen (forene muslimerne på tværs af landegrænserne) og genskabe kalifatet. Partiet har aldrig stillet op til noget valg og afviser helt demokratiet som styreform. Det mener, at “regeringsførelse er en funktion, hvor mennesket er underordnet Guds primat”,¹⁹ og at alle samfund, hvor regeringsførelsen ikke er underordnet Guds lov, shariaen, lever i en tilstand af jahiliyyah, uvidenhed. Således afviser partiet alle andre former for regeringsførelse end samfund baseret på shariaen, især det vestlige demokrati, som værende kufr (van tro). HT's forsøg på at fremme kalifatet sker officielt ved, at man søger at efterligne de tiltag, som profeten Muhammed brugte, da han ifølge overleveringen på kun 13 år etablerede kalifatet i det sjette århundrede (efter Kristus). HT's strategi er inddelt i faser, hvor den første fase består i at rekruttere tilhængere og udbrede propaganda, så de potentielle medlem-

mer lærer HT's særlige udlægning af islam. I den anden fase interagerer partiet åbent med det omkringliggende samfund, det være sig vestligt sekulært eller muslimsk, og søger at udbrede sin filosofi gennem politisk og kulturelt arbejde. Først i den tredje fase, når HT mener, at tiden er moden til etableringen af et shariereguleret samfund, kan man påbegynde en politisk revolution og genskabe kalifatet. HT hævder, at denne revolution kan finde sted uden voldsanvendelse ved at infiltrere statsapparatet og overbevise centrale embedsmænd og politikere om, at HT's sag er den rette. Det, der adskiller HT fra andre radikale islamistiske grupper, er deres forestilling om, at kun kalifatet retmæssigt kan erklære jihad og ty til militære angreb. Således er HT, i al fald officielt, imod voldsanvendelse, indtil kalifatet er dannet.²⁰

Imidlertid er de forskellige afdelinger af HT uenige om, på hvilket stadie i fasemodellen man i øjeblikket befinder sig. Hvor nogle afdelinger mener, at man endnu ikke er nået til fase to, mener andre, foranlediget af Irakkrigen, at det tredje stadie er nået, hvorfor væbnet kamp er tilladelig.²¹ Samtidig bør det bemærkes, at i hvert fald en række vesteuropæiske afdelinger af HT i deres interne materiale prædiker voldsanvendelse og ikke kun som selvforsvar. Partiet fordømmer aldrig offentligt de islamistiske grupper, der kæmper for de samme mål som HT, men som anvender vold. HT tager heller aldrig afstand fra terrorisme. HT blev den 10. januar 2003 forbudt i Tyskland med den begrundelse, at partiets "virksomhed er i modstrid med tanken om mellemfolkelig forståelse og dertil under dække af anti-israelsk propaganda udbreder anti-jødiske fordomme".²² Som det udtrykkes i *Verfassungsschutzbericht Baden-Württemberg 2003* om HT: "Hizb ut-Tahrirs propagandaskrifter følger et gængs mønster. Relativt korte citater fra Koranen sættes i forbindelse med aktuelle begivenheder, hvorefter der formuleres appeller til den 'islamiske nation'. Derved bliver der blandt andet opfordret til jødemord, antiamerikanske aktioner og til jihad mod det vantro Vesten".²³ En række analytikere hævder, at partiet gennem sin

radikale udlægning af islam forbereder potentielle terrorister ideologisk, hvorefter medlemmerne forlader HT og siden begår terrorangreb. Således forlod eksempelvis Omar Bakri Muhammed, der i sin tid var imam i den omdiskuterede Finsbury Park-moske i London, i 1996 HT og grundlagde sin egen, mere radikale, nyfundamentalistiske islamistiske organisation Al-Muhajiroun, hvis medlemmer har begået adskillige terrorangreb, herunder angreb i samarbejde med Hamas. Omar Bakri Muhammed havde tidligere været medlem af Det Muslimske Broderskab. Andre kendte udbrydergrupper fra HT er: Palestinian Islamic Jihad, Islamic Jihad Organisation (Al-Aqsa-Bataljonerne), Akramiya i Usbekistan, Hizb un-Nusrat, Tasjkent.²⁴

Islamismen i Mellemøsten

Et af de bonmoter, man ofte møder i diskussionen af islamismens forhold til demokratiet – og mere bredt islamismens forhold til den vestlige verden – er udtrykket: “en mand, en stemme, én gang”. Det signalerer en holdning om, at hvis islamisterne vinder magten ved et demokratisk valg, betyder det demokratiets endeligt i det pågældende land. En position, der understøtter den politik, de fleste af de mellemøstlige regimer fører over for islamisterne, nemlig at forbyde deres organisationer, fængsle deres tilhængere og nægte dem at opstille til valg. Og hvis de tillades at stille op, så sørge for, at det kun sker på enten lokalt eller regionalt niveau, hvorved skaden ikke er så stor. Eller ved at sikre, at valgresultatet kun giver islamisterne en begrænset indflydelse i parlamentet. Udsagnet støtter også Vestens accept af eksempelvis militærkuppet og aflysningen af parlamentsvalgets anden runde i Algeriet fra december 1991 til januar 1992, da det stod klart, at islamisterne (FIS) ville vinde stort. Derudover støtter udsagnet Ægyptens undtagelseslove og den noget svingende, men dog vedvarende undertrykkelse af Det Muslimske Broderskab. Ægypten har således siden den 11. september 2001 arresteret hundredvis af mennesker for besiddelse af “forbudt litteratur” og for angive-

ligt at være medlemmer af Det Muslimske Broderskab, som er forbudt i Ægypten. De arresterede, heraf mange universitetsfolk, er i mange tilfælde blevet tilbageholdt på ubestemt tid uden anklage eller blevet stillet for militære domstole og anklaget efter nødlove med henvisning til kampen mod den internationale terror.²⁵

Hvordan man skal tackle udfordringen fra islamismen, afhænger naturligvis af, hvordan man betragter fænomenet – og fra hvilken vinkel. Er vi således, som Marc Sageman vurderer det, vidne til en “global jihad” med Al-Qaeda som spydspids?²⁶ Eller er det, vi ser, mere eller mindre de sidste krampe-trækninger af en bevægelse, der ganske langsomt indoptages i statsmagtens politiske spil med dertilhørende “socialdemokratisk” moderation, som Olivier Roy hævder det?²⁷ De to vurderinger afspejles eksempelvis i en diskussion mellem Reuel Marc Gerecht fra det amerikanske American Enterprise Institute og Daniel Pipes fra Middle East Forum under et debatmøde i Nixon Center i efteråret 2005. Således mener Gerecht, at USA bør ændre sin nuværende udenrigspolitiske kurs i forhold til Mellemøsten og begynde at støtte islamisternes deltagelse i demokratiske valg. Ifølge Gerecht medfører en undertrykkelse af de islamistiske bevægelser nemlig kun, at de bliver mere radikale, samtidig med at det styrker deres popularitet i den brede befolkning.²⁸ Han ser hellere en “lysegrøn revolution” end en revolution à la Iran, hvor islamisterne kommer til magten. Dog anerkender Gerecht risikoen fra amerikansk side for, at alt mens Mellemøsten bliver mere demokratisk, så bliver det også mere anti-amerikansk og anti-semitisk. Men det er der ikke meget, USA – endsige Europa – kan gøre ved, mener han. Han anser det heller ikke for muligt at ændre på dette forhold ved at støtte de moderate islamister – det er de ganske enkelt ikke populære nok til. Daniel Pipes anser til gengæld hjælp til islamisternes politiske repræsentationer som “hjælp til fjenden”²⁹. For ham at se deler de voldelige og ikke-voldelige islamistiske bevægelser fire karakteristika, der bandlyser dem i forhold til det demokratiske sam-

fund: "hengivelse til sharia, afvisning af vestlig indflydelse, totalitær ideologi og en vilje til magten". Således fremhæver Pipes, at også de ikke-voldelige islamistiske bevægelser profilede sig på angrebene mod Londons undergrund i juli 2005. Selvom Pipes anerkender, at de "islamiske moderate" er svage og delte, så er islamisterne ikke så stærke, som deres organisering lader dem syne. Ifølge ham støttes islamisterne kun af 10-15 procent af befolkningen. Pipes foretrækker derfor at have "dagens diktatorer" ved magten frem for "morgendagens islamister". At islamistiske bevægelser som eksempelvis Hamas engagerer sig i parlamentariske valg, er ikke nogen løsning. Demokrati er ifølge Pipes "ikke en vaccination mod radikalisme" – se bare Londonbomberne, fremfører Pipes. Hamas opgiver ifølge Pipes ikke volden, så længe deres mål ikke er nået.³⁰

Også Amr Hamzawy fra Carnegieinstitutionen mener, at det er på tide, at Vesten engagerer sig med islamisterne. Udtrykket "en mand, en stemme, én gang" er ifølge ham helt misforstået. Således mener han, at de, der stadig insisterer på, at der ikke er noget sådant som "moderate islamister", ikke har øjne for virkeligheden i lande som Marokko, Algeriet, Ægypten, Jordan, Kuwait og Yemen. De islamistiske bevægelser i disse lande ser nemlig nu fornuften i at konkurrere på fredelig vis i forhold til de demokratiske institutioner. Hvis USA og Europa ønsker at udbrede demokrati til de arabiske lande, er man derfor nødt til at udvikle politikker, der kan tiltrække de moderate kræfter. Demokrati kan ikke udbredes til de arabiske lande uden deltagelse af bevægelser med stor folkelig opbakning. De liberale kredse er ganske enkelt for marginaliserede, mener han. I stedet bør man være meget nøje med, hvem det er, man vælger at støtte. Således anbefaler Hamzawy, at man støtter mere moderate islamister såsom lederen af det marokkanske Parti for Retfærdighed og Udvikling, Saad Eddin Al Uthmani, eller lederen af den ægyptiske afdeling af Det Muslimske Broderskab, Muhammed Mahdi Akef.³¹ Begge udelukker ifølge Hamzawy radikale strategier og arbejder for gradvise, demokratiske reformer.

Nu skal man ikke dermed forvente, at de moderate islamister har tænkt sig at droppe deres “retoriske vægt” i forhold til, at islam skal styre eksempelvis handelen. Dette er nemlig de religiøstbaserede politiske opfattelsers særlige kendetegn og selve kilden til den store folkelige støtte. Vi skal heller ikke forvente, at islamisterne vil arbejde for “sekulære” institutioner. Islamisterne vil ifølge Hamzawy i stedet sikre det, han kalder “høflighed” i den offentlige sfære.³² Der er samtidig områder, hvor man ikke er “så liberale”, eksempelvis kønsområdet, civile og politiske rettigheder til den ikke-muslimske befolkning, religiøs frihed og modernisering af uddannelses-systemerne.

Forståelsen af demokrati og retsstat inden for de moderate islamistiske bevægelser er ikke meget anderledes end i de sekulære arabiske kredse, mener han: universelt statsborgerskab, fredelig overførsel af regeringsmagten, magtdeling, borgerdeltagelse, de offentlige myndigheders neutralitet i forhold til de mange religiøse og etniske identiteter og tolerance i forhold til forskellighed. Det væsentlige er, at udbredelsen af demokratiske reformer og pragmatisme er ved at blive centrale punkter på den arabiske agenda, selvom processen mod demokratiske reformer bliver “lang og ujævn”. Men hvis man bliver ved med at støtte de mellemøstlige regimers udelukkelse af ikke-voldelige islamister fra den politiske sfære, tjener det kun til at svække chancerne for demokratiske reformer i regionen. Det har arabiske liberale kræfter erkendt og er begyndt at indlede samarbejde med de moderate islamister, mener Hamzawy.³³ Hvis man fra Vestens side fortsætter med at fordømme arrestationer af liberale politiske figurer i Mellemosten, men fuldstændig ignorerer arrestationerne af islamisterne, fordrer det ifølge Hamzawy ikke troværdighed.

Spørgsmålet er dog, om billedet er helt så lyserødt, som Hamzawy tegner det. Således er det korrekt, at Det Muslimske Broderskab i Ægypten har nedlagt våbnene og i dag spiller efter de demokratiske spilleregler. Og de giver offentligt

udtryk for, at de accepterer parlamentariske valg og befolkningens vilje, herunder det koptiske mindretals mening. Men som Emmanuel Sivan fra Hebrew University i Jerusalem udtrykker det, er det endnu vanskeligt at vide, om man kan stole på deres udsagn. Indsatsen er høj, ikke mindst for de ægyptiske magthavere. Således ved Ægyptens præsident Hosni Mubarak, at broderskabet stod bag mordet på præsident Mahmud Nuqrashi i 1948, og at de formentlig var involverede i mordet på Mubaraks forgænger i embedet Anwar Sadat. Han ved, at de har forsøgt at myrde ham selv. Islamisterne har i nyere tid angrebet en lang række kritiske røster – de stod eksempelvis formentlig bag mordforsøget på den ægyptiske nobelprismodtager Naguib Mahfouz i 1994. Samtidig vil en accept af broderskabets legitime rolle i det demokratiske spil i Ægypten formentlig radikaliserer nogle af de yngre kræfter, hvorfor disse vil vælge mere radikale organisationer. Dog anbefaler også Sivan, at man tester islamisterne “i et stykke tid og gerne på kommunalt niveau”.³⁴ Det bedste eksempel på islamisternes indoptagelse i det demokratiske system er ifølge Sivan Tyrkiet. I 1970’erne var islamisterne endnu en voldelig bevægelse, ligesom der også var problemer op gennem 1980’erne. Men i løbet af 1990’erne har Tyrkiets nuværende premierminister Recep Tayyip Erdogan ifølge Sivan formået at internalisere de demokratiske spilleregler i Partiet for Retfærdighed og Udvikling (AKP) – omend dette er sket under den tyrkiske hærs vågne opsyn. Ikke at den hellige, demokratiske grav af den grund er velforvaret. Tyrkiet har trods alt i de senere år været centrum for en lang række konfrontationer mellem islamisterne og de sekulære kræfter. I maj i år skaffede en bevæbnet mand, Aslan Alpaslan, sig eksempelvis adgang til Statsrådet, Tyrkiets øverste administrative domstol. Under råbet “Allahu akbar” (Gud er stor) dræbte han derefter dommer Mustafa Yücel Özbilgin og sårede fire andre. Blandt de sårede var dommer Mustafa Birden, hvis navn tidligere har ryddet avisforsiderne. Hans dommerkollegium vurderede nemlig i foråret, at skolelærere, der i Tyrkiet har forbud mod at bære tørklæde i de offentlige

skoler, heller ikke må bære tørklæde på vej til eller fra skolen. Dommen førte til store demonstrationer, og til at en islamistisk avis trykte et billede af Birden og de andre dommere fra Statsrådets andetkammer.³⁵

På lidt længere sigt forventer Olivier Roy, at islamisterne bevæger sig i retning af flerpartisystemet, ikke nødvendigvis fordi de er demokrater, men fordi de er politikere. Hvis det politiske spil således får lov til at gå sin gang, søger islamisterne som alle andre politikere at indgå valgalliancer og få magt. Med forbehold for det enkelte lands politiske forhold betragter Roy den "centrumorienterede islamisme" som "tættere på de kristeligdemokratiske partier end på det franske kommunistparti fra 1950'erne".³⁶ Hvis de holdes ude, sker der derimod to ting: Islamisterne tilnærmer sig andre grupper, der er udelukket fra det politiske rum, som eksempelvis i Tadsjikistan. Samtidig øger det radikaliseringsgraden, hvorved man risikerer, at der fra islamisternes rækker dannes små, voldelige grupper, hvis angreb igen bruges af myndighederne til at øge deres kontrol med samfundet – som i Algeriet.

Islamismen i Europa

I dele af den europæiske offentlighed så man i tiden efter den 11. september 2001 mest af alt Al-Qaedas angreb på USA som et isoleret amerikansk problem. Det var nærmest som et selvforskyldt resultat af en ekspansiv amerikansk udenrigspolitik, der ikke kom Europa ved. Men efter bomberne i Madrid i marts 2004 og London i juli 2005 synes illusionen om et europæisk helle i kampen mod terror at være forsvundet som dug for solen. Således er truslen fra Al-Qaedas verdensomspændende netværk ikke længere noget udefrakommende, man kan undgå ved eksempelvis blot at undlade at deltage i USA's militære engagement i Irak og holde sig ude af Afghanistan.³⁷ Truslen er nemlig i dag i høj grad et internt europæisk problem, hvor en lille gruppe fremmedgjorte og frustrerede unge europæiske nyfundamentalistiske muslimer vender sig mod

de vestlige, demokratiske samfund, de er vokset op som en del af. Og andelen af ghettoiserede unge muslimer er hastigt voksende.

Tallet for, hvor mange muslimer der er i Vesteuropa, svinger i reglen mellem 10 og 15 millioner.³⁸ Når tallet er usikkert, er det, fordi mange europæiske lande af historiske årsager ikke registrerer befolkningen på deres religiøsitet. Derfor er de europæiske landes opgørelse af antallet af muslimer ofte en ekstrapolering af immigrationsstatistikken. Således lever der godt 2,4 millioner mennesker af tyrkisk herkomst i Tyskland. Og da 98 procent af tyrkerne vurderes at være muslimer, giver det 2,3 millioner muslimer i Tyskland.³⁹ Tallet er dog ofte offer for en vis inflation, da både muslimske ledere og anti-muslimske, populistiske politikere gerne overdriver antallet for at fremme deres egen dagsorden. Samtidig er antallet voksende. De fleste europæiske lande lukkede deres døre for immigranter i slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne. Og antallet af konvertitter vurderes at være relativt beskedent (i Frankrig ligger antallet af konvertitter således alt i alt på godt 50.000).⁴⁰ Alligevel ankommer der hvert år skønsmæssigt godt 500.000 immigranter, først og fremmest i forbindelse med familiesammenføring, samt godt 400.000 asylansøgere.⁴¹ Muslimer udgør en væsentlig andel af immigranterne, men hvor stor en andel er uvist. Derudover er det af gode grunde svært at estimere antallet af illegale indvandrere. Det svinger ganske væsentligt fra land til land, især Italien og Spanien har mange illegale indvandrere. Dermed er det også vanskeligt at vurdere antallet af muslimer blandt de illegale immigranter. Timothy M. Savage anslår antallet til at ligge mellem (!) 120.000 og 500.000 om året.⁴²

Den væsentligste faktor er dog, at muslimernes fødselsrate for indeværende er mere end tre gange så høj som ikke-muslimernes.⁴³ Det skyldes øjensynligt deres herkomst fra mellemøstlige lande, der har højere fertilitetsrate end de europæiske lande. Samtidig er den muslimske befolkning på grund af det

høje fødselstal yngre end den ikke-muslimske befolkning. En tredjedel af Frankrigs anslæede fem millioner muslimer er således under 20 år (sammenlignet med lidt over en femtedel af befolkningen som helhed). Og en fjerdedel af de tyske muslimer anslås at være under 18 år (mod lidt over en femtedel af den samlede befolkning).⁴⁴ Derfor forventes Europas muslimske befolkning at være fordoblet i 2015, mens Europas ikke-muslimske befolkning ventes at være faldet med omkring 3,5 procent. I 2050, lyder nogle af befolkningsfremskrivningerne, vil muslimerne udgøre mindst en femtedel af Europas befolkning.⁴⁵ En fremskrivning, der dog er *yderst* usikker på grund af den lange tidshorisont. Nogle fremskrivninger forudser endog, at muslimerne vil udgøre en fjerdedel af Frankrigs befolkning i 2025, ja, i 2050 vil der være flere muslimer end ikke-muslimer i landet. Den type befolkningsprognoser skal dog tages med et gran salt, eftersom det er umuligt at vide, om antallet af fødte børn pr. kvinde vil fortsætte med at være mere end tre gange så højt som for ikke-muslimske kvinder – formentlig ikke.⁴⁶ Samtidig bør det erindres, at islam er en religion, som nogle kunne tænkes at forlade. Og eftersom genislamiseringen først for alvor fik sin revival med kommunismens sammenbrud – og den slags fænomener historisk set har det med at komme i bølger – er det umuligt at vide, om islamismens popularitet fortsætter med samme kraft frem til 2050.

Nu udgør væksten af en befolkningsgruppe med en specifik religion jo i sig selv ikke nødvendigvis noget problem, andet end for de andre store religioner, måske. Men til de muslimske befolkningsgrupper i Europa hører der ofte bestemte, belastende sociale karakteristika såsom høj arbejdsløshed og lavt uddannelsesniveau. Samtidig har Europas muslimer, formentlig qua deres status som minoritetssamfund, en tendens til at samle sig i de større byer og ofte i industrialiserede, urbaniserede og fattige områder. Således bor to femtedele af Storbritanniens muslimer i det storlondonske område. En tredjedel af Frankrigs muslimer bor i eller omkring Paris, mens en tredjedel af Tysklands muslimer bor i det stærkt

“Der kan ikke herske nogen tvivl om, [...] at tilstedeværelsen af en så stor gruppe af unge, fremmedgjorte muslimer giver salafi-jihadisterne muligheder for rekruttering og radikalisering, som ikke eksisterer noget andet sted [end i Europa, J.S.]” (Neumann 2006, s. 73)

industrialiserede Ruhrområde.⁴⁷ I visse områder er der samtidig en tendens til, at man afgrænser sig fra det omkringliggende samfund. Afsondrethed fra det omkringliggende samfund, dårlige sociale kår og ringe fremtidsudsigter betyder i reglen, at radikale ideologier har gode vilkår. Det gælder også den radikale islamisme. Samtidig har der i de europæiske samfund siden den 11. september 2001 været en stigende mistænksomhed over for muslimer. Hvilket har gjort det sværere for dem, der måtte ønske det, at blive integreret i samfundet, få job og uddannelse. Og det har fremmet opkomsten af parallelsamfund og formentlig øget radikaliserings af de udsatte grupper.⁴⁸

Det er vanskeligt at vurdere, hvor mange af Europas muslimer der i dag er nyfundamentalister. I Frankrig er det ifølge Olivier Roy meget, meget få: “Det handler om nogle få hundreder ud af en aldersklasse andengenerationsindvandrere, som tæller mange tusinder”.⁴⁹ Således mener Olivier Roy ikke, at de yderliggående islamistiske bevægelser trives som fisk i vandet i de europæiske storbyers forstæder, faktisk langt fra. De fungerer i stedet mere som sekter i de muslimske befolkninger end som en revolutionær avantgarde for en massebevægelse. “Islamiseringen i forstæderne er et reelt fænomen, men dog marginalt; med deres valg af påklædning (mærkevarer), føde (McDonald’s), musik (rap), sprog (verlan [fransk slang, J.S.]) osv., udspringer forstædernes unge snarere af en vestlig by-subkultur end af en genislamisering”⁵⁰ Således er der for de europæiske (først og fremmest de franske) muslimer vedkommende ikke længere tale om en diaspora, da referencerne til hjemlandene efterhånden forsvinder fra de politiske og kulturelle diskussioner.⁵¹ I stedet opstår der nye, regionalt orienterede identiteter: maghreber, araber, beur (ung andengenerationsindvandrer i Frankrig med arabisk baggrund) eller asiat.

Således er der i de europæiske lande en stor gruppe fremmedgjorte unge muslimer, der er delt mellem deres forældres og

bedsteforældres normer og deres opvækstlandes forventninger. De er ramt af stor arbejdsløshed og eventuelt af racisme fra det omkringliggende samfund. Samtidig kan vi se en kraftig vækst i udbredelsen af radikale islamistiske ideer. Alt i alt en cocktail, der kun synes at øge de voldsberedte islamisters rekrutteringsmuligheder.⁵²

På den anden side er der en tendens til, at de islamiske organisationer i Europa europæiseres. Således har eksempelvis Det Muslimske Broderskab valgt at rodfæste sig selv i det franske civilsamfund. Derfor anses Europa ikke længere for at være “vantroens hus” (dar al-kufr), men accepteres nu som “aftalens hus”, et land, som muslimer ikke er forpligtede til at udvandre fra.⁵³ I traditionel islamisk politisk tænkning deles “vantroens hus” (alt uden for de islamiske lande) i “krigens hus” (dar al-harb) – som de islamiske lande ikke kan indgå fred med, kun have våbenstilstand (hudna) med – og “aftalens hus” (dar al-sulh), hvor muslimerne ikke skal bekriige de vantro.⁵⁴ Ifølge Kepel regnes Europa som “aftalens hus”, som muslimer ikke er forpligtede til at udvandre fra, da landene har indgået en aftale med “fredens hus” (dar al-islam). Organisationen Unionen af Islamiske Organisationer i Frankrig (OUIF) har eksempelvis skiftet navn til Den Franske Union af Islamiske Organisationer (OUIF). Det er dog spørgsmålet, om dette fører til en mindre nyfundamentalistisk linje til fordel for en mere liberaldemokratisk linje. Således har accepten af Europa som et “aftalens hus” for eksempel medført et krav om indførelse af sharia i Europa, en slags minoritetssharia – eller selvpålagt apartheid – der gælder for de i forvejen ghettoiserede franske muslimer. Efter nærværende forfatters opfattelse styrker det blot dannelsen af parallelsamfund.

Samtidig synes en nyetnisk muslimsk identitet at være under dannelse/udbredelse i Europa. Identiteten drives frem af både ikke-muslimer (især højrefløjen) og nyfundamentalister, der ynder at tale om en “muslimsk kultur”, som defineret via rent religiøse kriterier. Der tales om kulturelle træk, som om de

var religiøstbetingede. Eksempelvis tales der om den “muslimske storfamilie”, der jo strengt taget snarere er et mellemøstligt træk end et muslimsk, eftersom det ikke er gældende for muslimer i eksempelvis Asien. Samtidig forudsætter identiteten, at alle muslimer har samme “muslimske kultur” på trods af deres forskellige etniske og kulturelle baggrund. Kulturen “muslimer” synes endvidere reelt at være uafhængig af personens religion, eftersom også libanesiske kristne eller sågar “ateistiske muslimer” hører med i kategorien.⁵⁵ Således har den nyetniske “muslimske identitet” mindre med religiøs praksis at gøre end med brugen af religiøse markører til at definere nye samfundsgrupper, da de tidligere identiteter (immigranter, kategoriseret pr. udvandringsland) ikke længere er fyldestgørende. Transnationaliseringen af de europæiske muslimers identitet støttes endvidere af flere faktorer: Europas muslimer er ofte anden- eller tredjegerationsindvandrere, opvokset i Europa. Flere af de europæiske nationalitetsbegreber har en snert af “Blut und Boden” i sig. Det gør det vanskeligt for indvandrere, måske især muslimer, at blive regnet som en del af det pågældende lands nation. Hertil kommer, at en lang række af den nyfundamentalistiske islamismes udtryksformer er bundet til globaliseringen. Særlig markant er væksten i transnationale netværk som Det Muslimske Broderskab, Hizb ut-Tahrir, Den Muslimske Verdensliga (Rabita), samt naturligvis Al-Qaeda. Således er der ifølge Olivier Roy et markant øget pres for dansen/udbredelsen af en afkulturaliseret, deterritorialiseret tolkning af islam baseret på rent religiøse og ikke lokale kulturelle kriterier.

Den omfattende genislamisering, man kan iagttage i det politiske og religiøse rum blandt muslimer i især Vesteuropa er et element i den spæde kulturtilpasning, som sker i immigrant-samfundene. Genislamiseringen får næring fra den kulturelle tilpasning, som immigrantmiljøerne foretager, hvor elementer fra de oprindelige kulturer udviskes og erstattes af en slags vestliggørelse. Genislamiseringen er et udtryk for, at den isla-

miske identitet, der tidligere var en selvfølge, fordi praktiseringen af islam skete som led i en kulturarv, i dag udfordres.⁵⁶ Udfordringen skyldes, at praktiseringen af islam sker uden for oprindelseslandene og i en immigrant- og frem for alt minoritetskultur. Således kan immigranternes islam kun overleve, hvis den slipper sine bånd til den oprindelige kultur, hvori den blev formuleret. Da forældrenes oprindelseslande ikke altid fungerer som forbilledlige modelsamfund, søger de rodløse unge anden- og tredjegerations-“indvandrere” efter universelle træk i islam, som kan tilpasses europæiske forhold, uden at de derved pådattes en diasporaidentitet med dertilhørende karakter af andenklassesborger.

Et træk, der ofte fremhæves i diskussionen om en nyetnisk muslimsk kultur og euroislam, er den øgede individualisering og afteologisering af islam. Det sker som følge af religionens deterritorialisering og deraf manglende naturlige styring fra islamiske autoriteter i Mellemøsten. Nu er udbredelsen af euroislam, forstået som en, der er uafhængig af mellemøstlige gejstlige i de lokale despoters vold, ikke nødvendigvis lig en demokratisering af islam. For selvom euroislam synes at have en tendens til øget uafhængighed af mellemøstlige teologers udlægning af politiske eller kulturelle forhold, er den demokratiske grav ikke velforvaret, blot islam europæiseres. Således er de nyfundamentalistiske strømningers udgave af islam øjensynligt yderst velegnet til en universalistisk, ikke-kultureltbaseret islam på grund af nyfundamentalismens minimalistiske eller rensede tilgang til islam, hvor kun Koranen og hadith lægges til grund. Dette kan være en medvirkende årsag til nyfundamentalismens fremgang i Europa i de senere år.

Hvis vi herefter skal se lidt nærmere på de voldelige islamister, synes der at være udbredt enighed om, at der endnu ikke er megen solid viden på radikaliseringsfeltet.⁵⁷ Det vil sige spørgsmålet om, hvad det er, der får en person med radikale ideer til at forsøge at omsætte disse ideer til virkelighed ved eksempelvis at melde sig under Al-Qaedas faner. Således er

radikaliseringsområdet endnu et relativt nyt forskningsfelt. En af de mere solide forskere på feltet, Marc Sageman, lægger i sin undersøgelse af 150 Al-Qaeda-medlemmer stor vægt på de personlige forbindelser. Ifølge ham er det først og fremmest familie og nære venner, der virker som forbindelsesledet mellem folk med radikale ideer og Al-Qaeda eller beslægtede grupper. 68 procent af de 150 undersøgte Al-Qaeda-medlemmer havde således nære venner, der var involverede i den globale jihad. 14 procent havde familie, fortrinsvis søskende eller fætre, der allerede var med i den globale jihad.⁵⁸

En anden "motivationsårsag", der figurerer højt blandt medlemmerne af Al-Qaeda, er kontakt til eller involvering i et ny-fundamentalistisk miljø, fortrinsvis omkring udvalgte salafimoskeer såsom Finsbury Park- og Baker Street-moskeerne i London under Abu Hamza al-Masris ledelse. Disse moskeer har fungeret som mellemlid mellem frustrerede og fremmedgjorte unge muslimer og den globale salafi-jihad. Moskeerne fungerer som steder, hvor muslimer møder ligesindede og får venner. Ud af 100 Al-Qaeda-medlemmer, hvis baggrund er tilstrækkelig belyst, har 13 meldt sig under den globale jihads faner alene på grund af deres religiøse overbevisning, uden at venner eller familie har udgjort en mere væsentlig motivationsgrund.⁵⁹

Ifølge de britiske myndigheders undersøgelse af bomberne i London den 7. juli 2005 synes den "indoktrineringsproces", som de fire selvmordsbombere var igennem, "fortrinsvis at være sket gennem personlig kontakt og gruppetilhørsforhold". Lindsey synes, ifølge undersøgelserne, at "være stærkt influeret af en kendt ekstremistisk prædikant"⁶⁰, mens billedet for de andre er mindre tydeligt. "De har haft mulighed for at deltage i forelæsninger, se videoer og læse materiale af ekstremister", men myndighederne kan ikke fastslå med sikkerhed, om de har gjort det. "Deres indoktrinering synes at have fundet sted væk fra steder, der er kendt for at have forbindelse til ekstremisme".⁶¹

På trods af at feltet endnu er underbelyst, må det dog kunne antages, at sker der en stigning i antallet af nyfundamentalister, vil der også ske en stigning i antallet af personer, der kan rekrutteres til islamistisk vold.

Men det er ikke mange, der er tale om. Det franske efterretningsvæsen hævder således, at antallet af europæere, der deltager i Al-Qaedas kamp i Irak er relativt lavt, kun mellem 10 og 50 ud af et anslået antal på 1.000-3.000 udenlandske mujahedin. Dog er der ifølge Peter Neumann tydelige tegn på, at et "væsentligt antal" er blevet rekrutteret og nu er på vej gennem Syrien, Tyrkiet og Jordan. Her skal de modtage eller har allerede modtaget militærtræning for siden at slutte sig til kampen i Irak. De britiske myndigheder anslår, at mindst 70 personer har forladt landet for at tage til Irak for at kæmpe. Ifølge den tyske efterretningstjeneste har antallet af "regionale og lokale terrorceller mangedoblet sig og fortsætter med at vokse ukontrollabelt".⁶² Det sker, på trods af at myndighederne har haft held til at afsløre adskillige "gamle" Al-Qaeda-celler (celler med tilknytning til Afghanistan før 2001).⁶³ Den tyske efterretningstjeneste angiver ingen tal for, hvor mange voldelige islamister de vurderer befinder sig i Tyskland. Men de anslår, at de 24 aktive (ikke-voldelige og derfor lovlige) islamistiske organisationer i Tyskland i alt har 31.800 tilhængere (2003: 30.950). Heraf udgør tyrkiske islamister med 27.250 langt størstedelen (2003: 3.300), hvilket først og fremmest skyldes organisationen Milli Görüs' anslåede 26.500 tilhængere. Af de resterende 3.250 tilhængere udgør Det Muslimske Broderskabs størstedelen, nemlig godt 1.300 (2003: 1.300).⁶⁴

Det store spørgsmål er, hvilken vej det hele bærer. Nogen optimist bør man dog nok ikke være. I en meningsmåling fra ICM mente syv ud af ti britiske muslimer således, at "krigen mod terror" var en "krig mod islam".⁶⁵ Mere end 80 procent af de britiske muslimer mener, at Irakkrigen var uretmæssig, og at USA's og Storbritanniens lovord om at installere en demokra-

tisk, suveræn irakisk regering er en løgn.⁶⁶ Således anser europæiske muslimer i stigende grad krigen i Irak for at være en bekræftelse af Al-Qaeda-ideologen Ayman al-Zawahiris udsagn om, at den muslimske verden er under belejring af dem, der ønsker at “okkupere muslimsk land, plyndre muslimernes rigdom og installere agentregeringer [i hele den muslimske verden, J.S.]”⁶⁷.

Opsummering

Det Muslimske Broderskab er eksemplarisk til at illustrere, hvorledes de islamiske bevægelser har udviklet sig fra at være udelukkende nationale bevægelser til først nationale bevægelser med internationale afdelinger og siden i stigende grad til at være en transnational bevægelse med forholdsvis selvstændige nationale afdelinger. Således retter eksempelvis den oprindelige ægyptiske afdeling af broderskabet sig i stigende grad mod det institutionelle parlamentariske demokrati – i al fald den yngre generation med Abd al-Mun’im Abu al-Futuh i spidsen. Til gengæld synes de europæiske aflæggere af Broderskabet i stigende grad at bevæge sig i en apolitisk, nyfundamentalistisk retning, som udelukker kompromis og forhandling, hvilket gør dem mindre egnede som fremtidige samarbejdspartnere for Europa.

Hizb ut-Tahrir er eksempel på en islamistisk bevægelse, der startede med at have et begrænset nationalistisk og territorielt mål, nemlig befrielsen af Palæstina, til i dag at være en nyfundamentalistisk organisation, hvis mål er globale, ideologiske og utopiske. Organisationens erklærede mål er at samle ummaen, altså forene muslimerne på tværs af landegrænserne, og genskabe kalifatet. Den afviser alle andre former for regeringsførelse end samfund baseret på shariaen, især det vestlige demokrati, som værende kufr (vantrø). Bevægelsen er officielt imod voldsanvendelse, men tager aldrig afstand fra terrorisme. Samtidig opererer man med en fasemodel, der tillader voldsanvendelse, når først kalifatet er dannet. Bevægelsen

er forbudt i de fleste mellemøstlige lande og i en række europæiske lande, herunder Tyskland, hvor den blev forbudt i 2003, fordi den udbredte anti-semitisk propaganda. En række analytikere hævder endvidere, at organisationen fungerer som mellemstation eller rekrutteringsbase for voldelige islamister. Således hævder de, at Hizb ut-Tahrir gennem sin radikale udlægning af islam forbereder potentielle terrorister ideologisk, hvorefter de forlader organisationen og derefter begår terrorangreb.

Et af de udtryk, man ofte møder i diskussionen af islamismens rolle i Mellemøsten, er “en mand, en stemme, én gang”. Udtrykket tilkendegiver, at hvis man tillader islamisterne at deltage i demokratiske valg, og de kommer til magten, så betyder det demokratiets endeligt. Udtrykket retfærdiggør derved den undertrykkelse, som en lang række mellemøstlige lande udsætter islamisterne for, for derved at holde dem nede. Og det har klart understøttet den frygt for islamistiske bevægelers magtovertagelse, der har ledt Europa og USA til at acceptere, at en lang række mellemøstlige regimer har sat de lovede demokratiske reformer på hold. Nu skal man dog ikke forvente, at de moderate islamister vil droppe deres religiøst baserede politiske krav, såfremt man fra Vestens side skifter taktik og går aktivt ind med støtte. Ingen af islamisterne er demokrater, forstået værdimæssigt – heller ikke modernisterne. Men hvis man fra Vestens side eksempelvis aktivt støtter fremvæksten af uafhængige, forfatningsbaserede juridiske instanser, der igen kan sikre de demokratiske institutioner, og derefter støtter de mere moderate islamistiske bevægelser, vil islamisterne med tiden formentlig kunne indbindes i det forfatningsbaserede, institutionelle demokrati. Ikke fordi de af sind er demokrater, men fordi de er politikere, før de er ideologer.

Også i forhold til Europas egne muslimer er man nødt til at stable en langsigtet, fornuftig politik på benene. Tallene for, hvor mange muslimer der bor og lever i Europa, svinger mellem 10 og 15 millioner. Men tallet er kraftigt voksende, først

og fremmest fordi fødselsraten for muslimer hidtil har været næsten tre gange så høj som for ikke-muslimer. Således ventes antallet af muslimer i Europa at være fordoblet i 2015. Hvorvidt denne tendens fortsætter, er dog tvivlsomt. På længere sigt vil fødselsraten formentlig falde som følge af integrationen. Problemet er nu heller ikke muslimernes antal som sådan, men i stedet de muslimske befolkningsgruppers marginalisering, ghettoisering og ofte isolerede tilværelse i forhold til de omkringliggende samfund. Høj arbejdsløshed, lavt uddannelsesniveau og belastende sociale forhold er således gængs for mange af Europas muslimer. Og da afsondrethed fra det omkringliggende samfund, dårlige sociale kår og ringe fremtidsudsigter ofte betyder, at radikale ideologier har gode vilkår, er der en øget risiko for radikalisering af de udsatte grupper. Hvilket strengt taget kun synes at øge de voldelige islamistiske bevægelers rekrutteringsmuligheder.

Noter

1. Roy, 1993: 139.
2. *Encyclopædia Britannica*, "democracy".
3. Habermas, 1998; Koch, 1945.
4. Konrad, 1999; Dryzek, 1990; Habermas, 1981, 1999.
5. *Verfassungsschutzbericht 2004*: 185-249.
6. Halpern, 1963: 134.
7. Akif citeret i Fitzgerald, 2006.
8. Fitzgerald, 2006.
9. Elad-Altman, 2006: 25. I 1948-programmet kræver bevægelsen, at "alle politiske partier opløses", og at "hele befolkningens politiske anstrengelser rettes mod et enkelt mål: gennemgang og modifikation af lovgivningen for at koordinere den med islamiske love på alle punkter; [...] at udvikle forbindelser til alle islamiske lande [...] og forberede dem til den virkelige opfattelse af spørgsmålet om kalifatet". Halpern, 1963: 146.
10. Elad-Altman, 2006: 25.
11. Elad-Altman, 2006: 26.
12. Elad-Altman, 2006: 27.
13. Det Muslimske Broderskab er moderorganisation til talrige islamistiske organisationer, herunder algeriske FIS, tunesiske En Nahda, ægyptiske Al-Gama'a al-Islamiyya og Hamas, hvorfra der siden er opstået en lang række udbryderorganisationer (*Verfassungsschutzbericht 2004*: 204). Alt i

- alt menes broderskabet at have forbindelse til omkring 70 islamistiske organisationer verden over. Fitzgerald, 2006.
14. *Verfassungsschutzbericht, Baden-Württemberg 2003*: 47. GIA og GSPC har også stået bag terroranslag og forsøg derpå i Europa, først og fremmest i Algeriets tidligere kolonimagt, Frankrig. Nesser, 2004.
  15. Fitzgerald, 2006. Ifølge Amr Hamzawy sker bevægelsen i demokratisk retning først og fremmest i lande som Marokko, Algeriet, Ægypten, Jordan, Kuwait og Yemen. Hamzawy, 2005: 2.
  16. Roy, 1993: 139. Se endvidere Whine, 2001; Whine, 2006; *Verfassungsschutzbericht, Baden-Württemberg 2003*; Vidino, 2005. Manfred Halpern fremfører, at Det Ægyptiske Muslimske Broderskab er delt i en "synlig del" og en "bevidst hemmelig del". Ifølge ham skyldes dette ikke kun de ægyptiske myndigheders hårde kurs over for bevægelsen – Halpern skriver dette i starten af 1960'erne – men fordi denne "neoislamiske totalitære bevægelse" reelt er en "fascistisk bevægelse". Halpern, 1963: 135-141.
  17. Elad-Altman, 2006: 34.
  18. Måske med undtagelse af Usbekistan. Baran, 2004.
  19. Hussain Haqqani, "Understanding HT Ideology", i *The Challenge of Hizb ut-Tahrir*: 29; her citeret fra Baran, 2004: 18. Lederen af Hizb ut-Tahrir i Tyskland, Shaker Assem, forelæste endvidere for 9/11-deltageren Mohamed Attas islamiske studiegruppe ved Technische Universität i Hamburg i løbet af sommeren 2001. Baran, 2004: 39.
  20. Baran, 2004: 20; Grøndahl, Rasmussen og Sinclair, 2003.
  21. Baran: 23.
  22. *Verfassungsschutzbericht, Baden-Württemberg 2003*: 55-57.
  23. *Verfassungsschutzbericht, Baden-Württemberg 2003*: 56-57.
  24. Baran, 2004: 11, 53-57. Se endvidere *Verfassungsschutzbericht, Baden-Württemberg 2003*.
  25. HRW 2003: 12.
  26. Sageman, 2004: 1.
  27. Roy, 2004: 9.
  28. Gerecht og Pipes, 2005: 1.
  29. Gerecht og Pipes, 2005: 1.
  30. Gerecht og Pipes, 2005: 2.
  31. Hamzawy, 2005: 2.
  32. Hamzawy, 2005: 2.
  33. Hamzawy, 2005: 5.
  34. Sivan, 2006.
  35. "Judge dies in Turkey court attack", www.bbc.co.uk, den 17. maj 2006.
  36. Roy, 2004: 45
  37. Omend truslen mod lande, der eksempelvis deltager i den amerikansk-ledede koalitionskrig i Irak, givetvis er større end for lande, der ikke gør.
  38. Olivier Roy sætter antallet af muslimer i Europa til 12 millioner (Roy, 2004: 57). Gilles Kepel sætter tallet til 10 millioner (Kepel, 2004: 249). Jytte Klausen skriver "sandsynligvis omkring 15 millioner" i Vesteuropa. Ifølge den årlige rapport om international religiøs frihed fra det ameri-

kanske udenrigsministerium er tallet væsentlig større, nemlig 23 millioner muslimer i Europa (uden Tyrkiet), eller næsten fem procent af den samlede befolkning. EU-15 med de nye medlemmer opgøres til 15,5 millioner. Savage, 2004: 27.

39. Klausen, 2005: 6.
40. Kepel, 2004: 243. Selvom antallet af konvertitter er relativt beskedent, er der alligevel en del bevågenhed omkring dem, eftersom en del af de kendte islamistiske terrorister har været konvertitter, eksempelvis skobomber Richard Reid. For mere om emnet se eksempelvis "Philippines Terrorism: The Role of Militant Islamic Converts", *Asia Report* 110, 19. dec. 2005, International Crisis Group.
41. Savage, 2004: 27.
42. Savage, 2004: 27.
43. Savage, 2004: 28.
44. Savage, 2004: 28.
45. Savage, 2004: 28.
46. I de arabiske lande er fertiliteten således faldet fra et gennemsnit på syv børn pr. kvinde i 1970 til 3,4 børn pr. kvinde. I Tunesien, Libanon, Algeriet og Marokko er fertilitetsraten helt nede på cirka 2,1. Til gengæld er fertiliteten i Yemen og i de palæstinensiske områder fortsat på syv børn pr. kvinde. Fargues, 2000: 60-61.
47. Fargues, 2000: 29.
48. Kombinationen af dårlige sociale forhold, ringe fremtidsudsigter og manglende accept fra det omkringliggende samfund får af og til boblen af frustration til at springe. Også uden at islamisterne er involveret, som urolighederne i Frankrig i sommeren 2005 vidnede om.
49. Roy, 2004: 81.
50. Roy, 2004: 31.
51. Muligvis med undtagelse af tyrkerne, der synes at holde bedre fast på hjemlandet end andre immigranter. Roy, 2004: 58.
52. Se eksempelvis Neumann, 2006: 73.
53. Jævnfør Kepel, 2004: 253-254.
54. Irani, under udgivelse.
55. Roy, 2004: 69.
56. Roy, 2004: 84-88.
57. Commission of the European Communities 2005: 1. Angående radikaliseringsprocesser se Nesser, 2004: 11; Sageman, 2004: 99-137; Taarnby, 2003.
58. Sageman, 2004: 112.
59. Sageman, 2004: 115. Derudover viser Sagemans undersøgelser, at en yderligere årsag til at melde sig under Al-Qaedas faner er tilbedelse eller blind følgen af en religiøs læremesters bud. Dette gjaldt dog udelukkende Al-Qaedas sydøstasiatiske netværk – og udgjorde kun otte procent af dem, der meldte sig til den globale jihad – centreret omkring de religiøse skoler grundlagt af Abu Bakar Baasir og Abdullah Sungkar, der senere grundlagde og ledede Jemaah Islamiyah-terrorgruppen.

60. Den nu fængslede “ekstremistiske prædikant” Abdallah al Faisal. House of Commons, 2006: “Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005”: 18, 26.
61. House of Commons, 2006: “Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005”: 26.
62. *Verfassungschutz des Landes Nordbrein-Westfalen, Zwischenbericht 2005* (Düsseldorf: LFV, 2005); her citeret fra Neumann, 2006: 77.
63. Den konservative indenrigsminister i den tyske delstat Bayern, Günther Beckstein, vurderer, at mellem 10 og 50 unge muslimer er blevet rekrutteret alene i Bayern. Neumann, 2006: 76.
64. *Verfassungschutzbericht 2004*: 190; House of Commons, 2006: “Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005”: 30; Neumann, 2006: 71; Leiken, 2005; Sendagorta, 2005: 65.
65. Neumann, 2006: 75.
66. Neumann, 2006: 75.
67. Ayman al-Zawahiri, her citeret fra Neumann, 2006: 77.

Konklusion

Islamismen er en ideologi. Det er ikke en nyformulering af religionen islam. Islamismen er endvidere et eksplicit moderne fænomen med klare totalitære og anti-demokratiske træk. Dette gælder, hvad enten der er tale om nyfundamentalister eller modernister, selvom disse beklæder hver deres ende af et kontinuum fra radikal til moderat. Islamismen har i sit ideologiske udgangspunkt – der i nærværende bog forstås som repræsenteret af ideerne fra Hassan al-Banna, Sayyid Abu 'Ala Maududi og for de mere nyfundamentalistiske retningers vedkommende Sayyid Qutb – klare anti-vestlige og anti-semittiske træk. Derudover deler de et fælles ønske om at indføre sharia (islamisk lovgivning). De fleste islamister mener, at islam er blevet svækket, fordi de muslimske samfund er blevet dekadente. Derfor fordrer de en tilbagevenden til en oprindelig muslimsk levevis, som de hævder, den blev praktiseret af profeten Muhammed og hans disciple.

Når islamismen betegnes som en moderne ideologi, sker det, ikke mindst fordi den har klare politisk-romantiske træk. Politisk-romantisk skal her forstås som den politiske tænkning, der i den centraleuropæiske stats- og nationstænkning har sit ophav i de nationalromantiske strømninger omkring slutningen af det 18. århundrede/begyndelsen af det 19. århundrede. En tænkning, der siden har inspireret flere af Europas totalitære bevægelser, eksempelvis den fascistiske og nazistiske.

Blandt de politisk-romantiske træk er det eksempelvis islamisternes forestilling om kalifatet, der har karakter af en tilbage-

skuende utopi (reutopi). I utopien tegnes der et billede af en magt- og interessefri samfundsmæssig idealtilstand, som der forestilles at have været på Muhammeds tid. Denne forestilling om et oprindeligt, fortidigt idealsamfund, der bruges som ideal for en fremtidig statsdannelse, kalifatet, har klare paralleller til den politiske romantiks brug af middelalderen som ideal for det perfekte samfund (Urgemeinschaft). I islamismen er der endvidere klare forfaldsæstetiske træk. Islamisterne hævder, at "den vestlige civilisation" er for nedadgående, mens den islamiske civilisation er "blomstrende", "ung" og på vej op. Dette er en politisk-romantisk forestilling, der hos islamisterne vurderes at have sit ophav hos Oswald Spengler. Den minder i al fald påfaldende meget om den måde, tyske radikalkonservative fra slutningen af det 19. århundrede og frem til 1945 skelnede mellem en ophøjet tysk *kultur*, der var levende, ægte og oprindelig, og en vestlig *civilisation*, der var kunstig, overfladisk og materialistisk.

Den islamistiske idé om et universalistisk fællesskab på tværs af landegrænserne muslimer imellem, forankret i ummabegrebet, har endvidere klare politisk-romantiske aner. I al fald i de tilfælde, hvor ummabegrebet optræder som en konkurrent til nationsbegrebet.

Ud over en skelnen mellem mål – fra radikal og moderat (hvilket ikke nødvendigvis skal forstås som demokrat) – opererer nærværende bog endvidere med en skelnen mellem midler. Midlerne strækker sig fra ikke-voldelig, individuel og upolitisk strategi; til ikke-voldelig, samfundsmæssig politisk strategi; til voldelig, samfundsmæssig politisk strategi. Således er der ikke nødvendigvis sammenhæng mellem radikale holdninger og radikale (voldelige) handlinger. Dog er det en præmis for nærværende bog, at jo flere nyfundamentalister, jo større er rekrutteringsgrundlaget for de radikale, voldelige bevægelser. Radikaliseringsgraden antages derudover at have indvirkning på den polarisering, de europæiske samfund oplever.

Ud over en vurdering ud fra ideologisk målsætning og politisk strategi – altså en mål-middel-diskussion – anlægges der også en praksisvinkel. Med den for øje ses der således nærmere på to transnationale/globale islamistiske bevægelser, der – i al fald indtil videre – har afsværget sig brugen af politisk vold: Det Muslimske Broderskab og Hizb ut-Tahrir. I organisationen Det Muslimske Broderskab – hvis ideologiske grundlag er totalitært og i sin oprindelse også militant – kan der noteres en splitelse mellem “den gamle garde” af nyfundamentalister/nationalstatslige fundamentalister, hvis demokratiske engagement kan rummes på et meget lille sted, og en “yngre generation” af modernister, der i al fald officielt bakker op om flerpartisystemet. Ikke, at den “yngre generation” af den grund nødvendigvis er gode demokrater – så havde de nok forladt broderskabet. Ikke desto mindre vurderes dele af de mellemøstlige afdelinger af Det Muslimske Broderskab at være mulige samarbejdspartnere for Europa. Hvorvidt det gælder for de europæiske aflægere af broderskabet – eksempelvis de tyske – er en anden og nok tvivlsom sag. Således synes broderskabets europæiske afdelinger snarere at tilhøre den nyfundamentalistiske kategori end modernisterne. Hvad Hizb ut-Tahrir angår, vurderes denne nyfundamentalistiske og aktivistiske organisation at være en klart totalitær bevægelse. For nok afsværger organisationen sig brugen af vold, men dette sker kun, fordi organisationen vurderer, at man endnu ikke er trådt ind i den tredje fase i udviklingen mod kalifatet, hvorfor voldelig kamp endnu ikke er tilladt. For både Det Muslimske Broderskabs og Hizb ut-Tahrirs – men nok mest sidstnævntes – vedkommende gælder det, at organisationerne bruges som “anstødssten” eller “gennemgangsorganisation” mod mere radikale (og voldelige) organisationer.

Alligevel er et europæisk engagement med Mellemøstens islamistiske organisationer den eneste vej frem på længere sigt. Hvis konstitutionalismen – og på sigt parlamentarismen – skal brede sig i Mellemøsten, er den nødt til at basere sig på bevægelser, der nyder bred folkelig opbakning. Og de islamis-

tiske bevægelser er de eneste ikke-regeringskontrollerede organisationer, der har en udbredt folkelig opbakning, omend deres basis af flere analytikere vurderes at være mindre, end hvad deres gode organiserings- og mobiliseringsgrad lader ane. Et engagement bør dog ikke være styret af den fejlagtige antagelse, at man her har med demokratiske bevægelser – eller bevægelser, der er på vej til at blive demokrater – at gøre, i al fald hvis man forstår demokrati som et værdisæt eller en “livsform” i stil med Hal Koch. Det har man ikke. Også de modernistiske islamistiske bevægelses ideologiske ophav er klart totalitært. Men fortalerne for en engagementslinje vurderer, at de modernistiske islamister ender med i højere grad at være politikere – der agerer efter politiske interesser og deraf følgende realpolitiske kompromiser – end ideologer. Hvis man således betragter demokrati med institutionelle briller, vil en forsigtig indoptagelse af islamisterne i det parlamentariske system med tiden formentlig kunne forvandle de i deres ophav totalitære bevægelser til bevægelser, der respekterer forfatningsordenen og flerpartisystemet, som det historisk er sket for de europæiske kommunistpartier.

Hvad angår Europas interne udfordring i forhold til det hastigt voksende antal muslimer, der ventes at være fordoblet i 2015 (fra 10-15 millioner til 20-30 millioner muslimer), tegner der sig væsentlige problemer. Ikke på grund af muslimerenes voksende antal i sig selv. Men fordi store dele af de europæiske muslimer også har dårlige sociale vilkår, ringe fremtidsudsigter og manglende integration i de europæiske samfund. Kombineret med racisme gør det det vanskeligere at blive integreret for dem, der ønsker det. Afsondrethed fra det omkringliggende samfund, dårlige sociale kår og manglende fremtidsudsigter betyder i reglen, at radikale ideer har gode vilkår. Det gælder efter al sandsynlighed også for den radikale islamisme. Og dette vil formentlig også gælde for den *meget lille* gruppe af folk med radikale ideer, der også ønsker at begå radikale handlinger og har held med det. Noget bud på, hvor mange dette er, gives der ikke her, men det må betones, at det

ikke er mange, der er tale om. I forhold til polariseringsdiskussionen bør det endvidere betones, at udbredelsen af en nyfundamentalistisk udgave af ummabegrebet (forestillingen om et globalt fællesskab mellem muslimer), hvor ummabegrebet gøres til en konkurrent til nationsbegrebet, risikerer at isolere de muslimske minoritetsgrupper yderligere i forhold til de omkringliggende samfund. Det kan på sigt polarisere de europæiske befolkningsgrupper.

Dog er den kolde krig, på trods af at en del synes at ønske dette, *ikke* ved at blive afløst af en ny konfrontation mellem Vesten og islam. Samuel Huntingtons deterministiske og ahistoriske tese om et uundgåeligt sammenstød mellem en vestlig og en muslimsk civilisation har nok stor tiltrækningskraft hos gamle koldkrigere, såvel som hos Al-Qaeda-tilhængere, men det gør ikke tesen mindre grovkornet sort/hvid og deraf ukorrekt. Vesten er ikke i krig med islam.

Den konfrontation, Vesten står over for, har dog potentielt set dimensioner i retning af den kolde krig. Dog besidder de eventuelle statslige magter, der måtte bakke op om islamismen, ikke samme magt, som Sovjetunionen gjorde. Der er heller ikke masseødelæggelsesvåben involveret og ingen nuklear terrorbalance, ikke endnu i al fald. Ligheden med konfrontationen under den kolde krig kommer af, at det er en totalitær ideologi, Vesten skal bekæmpe. Således er det den radikale islamisme, der udfordrer de vestlige, liberaldemokratiske samfund, ikke religionen islam. Det er en vigtig pointe at få frem, ikke mindst ud fra en strategisk betragtning om, at man ikke behøver at blive fjender med flere end højst nødvendigt: Således er der alt rigeligt med radikale islamister; man behøver ikke også at blive uvenner med verdens godt 1,3 milliarder muslimer.

Når islamismen anses som en anti-demokratisk bevægelse, sker dette også ud fra en filosofisk opfattelse af demokratiet som diskursivt funderet: Enhver omfattende æstetisering af

det politiske – altså at politik bliver til et spørgsmål om tro og følelse snarere end fornuft, ræsonnement, politisk overvejelse og interessers vægten mod hinanden – fjerner det politiske fra demokratiet. Islamismen er en politisk bevægelse med klare teologiske og politisk-romantiske træk, hvorfor den i sit udgangspunkt ideologisk set er stærkt anti-demokratisk. Således er dens ideologiske udgangspunkt at afskaffe det verdslige styre, herunder demokratiet, og erstatte det med en styreform, hvis love angiveligt er givet af Gud.

Demokratiets fornemste opgave er at sikre, at styreformen er demokratisk. Og vedbliver at være det. Således er det demokratiets pligt at forsvare sig mod anti-demokratiske kræfter, herunder anti-demokratiske ideologier. Og religiøse såvel som æstetiske udsagn hører ikke hjemme i en demokratisk diskussion. En religiøs person, der sætter Gud højere end den demokratiske retsstat, kan (i princippet) ikke være en god demokrat, uanset hvilken Gud personen mener at høre under. Således må grænsen for det religiøse gå i privaten. Dette gælder ikke kun muslimer, også kristne, ja, alle trosretninger.

I den forbindelse er det værd at slå fast, at en æstetisering eller teologisering af det politiske er et problem for det sekulære demokrati. Men det er et demokratiproblem. Ikke nødvendigvis et terrorproblem.

Alligevel vurderes det, at bogens underliggende spørgsmål om, hvorvidt islamismen kan forenes med det liberale demokrati, kan besvares med et “på sigt, ja”. På trods af at islamismen ideologisk set anses som en totalitær og klart anti-demokratisk bevægelse, vurderes det, at dens nationalstatslige og modernistiske grene – formentlig efter visse op- og nedture – kan forenes med det parlamentariske flerpartisystem. Således peger flere af de europæiske landes historiske erfaringer med de europæiske kommunistpartier, der også havde et totalitært ideologisk ophav, i retning af, at det liberale demokrati faktisk evner at indoptage (og omforme) en radikal bevægelse, så

den lige så stille accepterer og efterlever det institutionelle, parlamentariske demokratis spilleregler. Hvis islamismens kraft som ideologisk bevægelse bruges parlamentarisk, vil dette endvidere tage noget af luften ud af de radikale islamister.

Også hvis man tager nærværende bogs argument om en parallel mellem islamismen og den politiske romantik alvorligt, skulle det være muligt på sigt at sikre islamismernes indoptagelse i de vesteuropæiske demokratiske systemer. Det har et andet af romantikkens produkter, nationalismen, i al fald kunnet. Det gælder dog ikke i dens radikale, etnisk-racistiske udgave – hvilket Balkankrigene nok er det seneste europæiske eksempel på. Men nationalismen har jo også en mere universalistisk og moderat udgave: den tidlige romantiks institutionalisering i nationaldigtning, nationalteatre og behersket patriotisme. Og den side af nationalromantikken har jo historisk set udmærket kunnet forenes med det parlamentariske demokrati.

Om dette gælder den nyfundamentalistiske islamisme er dog tvivlsomt. Ligesom den etniske eller racebaserede nationalisme er vanskelig at forene med det parlamentariske demokratis regler om menneskerettigheder og minoritetsbeskyttelse, vil de nyfundamentalistiske islamister være yderst vanskelige at indoptage i parlamentarismen.

Litteratur

Baran, Zeyno (2004): *Hizb ut-Tabrir. Islam's Political Insurgency*, Washington: The Nixon Center.

Beck, Ulrich (2003): "The Silence of Words: On Terror and War", *Security Dialogue*, 34:3, s. 255-267.

Brunner, Otto, Werner Conze, Reinhart Koselleck (red.) (2004): *Geschichtliche Grundbegriffe*, Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland, bind 4 & 7, Stuttgart: Klett-Cotta.

Burke, Jason (2003): *Al-Qaida. Wurzeln, Geschichte, Organisation*, Düsseldorf: Patmos Verlag.

Buruma, Ian og Avishai Margalit (2004): *Occidentalism. The West in the Eyes of its Enemies*, New York: The Penguin Press.

Buzan, Barry, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, Elzbieta Tromer og Ole Wæver (1990): *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*, London: Pinter.

Commission of the European Communities (2005): "Terrorist recruitment: addressing the factors contributing to violent radicalisation", *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council*, COM 313, 21. sep. 2005.

Cronin, Audrey Kurth og James M. Ludes (red.) (2004): *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*, Washington D.C.: Georgetown University Press.

Dann, Otto (1993): *Nation und Nationalismus in Deutschland, 1770-1990*, München: Verlag C.H. Beck.

Dekmejian, R. Hrair (1997): "The multiple Faces of Islam", i Anders Jerichov og Jørgen Bæk Simonsen (red.): *Islam in a Changing World. Europe and the Middle East*, Richmond: Curzon Press, s. 1-13.

Dryzek, John S. (1990): *Discursive Democracy. Politics, Policy, and Political Science*, Cambridge: Cambridge University Press.

Elad-Altman, Israel (2006): "Democracy, Elections and the Egyptian Muslim Brotherhood", i Hille Fradkin, Husain Haqqani og Eric Brown (red.) (2006): *Current Trends in Islamist Ideology*, vol. 3, Washington: Center on Islam, Democracy and The Future of the Muslim World, Hudson Institute, s. 24-37.

Erslev Andersen, Lars (2002): "Asymmetrisk krig, ny terrorisme og den postmoderne verdens(u)orden – historien om et bebudet terrorangreb", i *Militært Tidsskrift*, 131:1, marts, s. 48-66.

Fargues, Philippe (2000): *Generations Arabes. La Chimie du nombre*, Paris: Librairie Artheme Fayard.

Fitzgerald, Mary (2006): "The Brotherhood in limbo", *The Irish Times*, 16. juni 2006.

Gerecht, Reuel Marc, og Daniel Pipes (2005): "Should the United States Support Islamists? A debate with Reuel Marc Gerecht and Daniel Pipes", *Program Brief*, 12:7, Nixon Center, 24. okt. 2005.

Giesen, Bernhard (1993): *Die Intellektuellen und die Nation – Eine deutsche Achsenzeit*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Grøndahl, Malene, Torben Rugberg Rasmussen og Kirstine Sinclair (2003): *Hizb ut-Tabrir i Danmark. Farlig fundamentalisme eller uskyldigt ungdomsoprør?*, Århus: Aarhus Universitets Forlag.

Habermas, Jürgen (1981): *Theorie des kommunikativen Handelns*, bind 1-2, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Habermas, Jürgen (1999): *Wahrheit und Rechtfertigung. Philosophische Aufsätze*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Halpern, Manfred (1963): *The Politics of Social Change in the Middle East and North Africa*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Hamzawy, Amr (2005): "The Key to Arab Reform: Moderate Islamists", *Carnegie Policy Brief* 40, aug. 2005.

Herder, Johann Gottfried (1966): *Abhandlung über den Ursprung der Sprache*, Stuttgart: Reclam.

Herder, Johann Gottfried (1990): *Auch eine Philosophie der Geschichte zur Bildung der Menschheit*, Stuttgart: Reclam.

Hoffman, Bruce (1998): *Inside Terrorism*, London: Victor Gollancz.

Holm, Adam (1996): *Revolutionær konservatisme – træk af højre-ekstremismen i Weimarrepublikken, 1918-1933*, speciale ved Institut for Historie, København: Københavns Universitet.

Holm, Ulla (2001): "Islam og terrorisme", *Copri Nyt* 11, dec., s. 17-21.

House of Commons (2006): "Report of the Official Account of the Bombings in London on the 7th July 2005", *HC*, 1087, maj 2006.

Human Rights Watch, *HRW* 2003.

Husain, Mir Zohair (1997): "The ideologization of Islam: meaning, manifestations and causes", i Anders Jerichow og Jørgen Bæk Simonsen (red.): *Islam in a Changing World. Europe and the Middle East*, Richmond: Curzon Press, s. 91-128.

International Crisis Group (2005): "Philippines Terrorism: The Role of Militant Islamic Converts", *Asia Report* 110, 19. dec. 2005.

Irani, Nadeem (2006): "Indføring i islamiske begreber og krigsførelse", *DIIS Working Paper*, 2006:20, aug. 2006, København: Dansk Institut for Internationale Studier.

Irani, Nadeem (under udgivelse): "Jihad med mere – en kort introduction", *DIIS-Brief*, København: Dansk Institut for Internationale Studier.

Jenkins, Brian Michael (1980): *The Study of Terrorism: Definitional Problems*, P-6563, Santa Monica, California: RAND Corporation.

Jørgensen, Dorte (1996): *Aber Die Wärme Des Bluts – Et studium i den romantisk-moderne dialektik imellem vilje til Form og erfaring af faktisk fragmentering. I anledning af G.W.F. Hegels fortrængning af modernitetserfaringen*, Århus: Forlaget Modtryk.

Kagan, Frederick W. (2005): "The New Bolsheviks: Understanding Al Qaeda", i *National Security Outlook*, nov. 2005, Washington: American Enterprise Institute for Public Policy Research.

Kepel, Gilles (2004): *The War for Muslim Minds. Islam and the West*, Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

Kiesewetter, Hubert (1995): *Von Hegel zu Hitler. Die politische Verwirklichung einer totalitären Machtstaatstheorie in Deutschland (1815-1945)*, Frankfurt am Main: Peter Lang.

Klausen, Jytte (2005): *The Islamic Challenge. Politics and Religion in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press.

Klausnitzer, Ralf (1999): *Blaue Blume unterm Hakenkreuz. Die Rezeption der deutschen literarischen Romantik im Dritten Reich*, Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Knudsen, Anne (1989): *Identiteter i Europa*, København: Christian Ejlers Forlag.

Koch, Hal (1945): *Hvad er demokrati?*, København: Gyldendal.

Konrad, György (1999): *Die Erweiterung der Mitte. Europa und Osteuropa am Ende des 20. Jahrhunderts*, Wiener Vorlesungen, Wien: Picus Verlag.

Laqueur, Walter (1997): "Interpretations of Terrorism; Fact, Fiction and Political Science", i *Journal of Contemporary History* 12, s. 1-42.

Leiken, Robert S. (2004): *Bearers of Global Jihad? Immigration and National Security after 9/11*, Washington: The Nixon Center.

Leiken, Robert S. (2005): "Europe's Angry Muslims", *Foreign Affairs*, July/August.

Lewis, Bernard (2003): *The Crisis of Islam. Holy War and Unholy Terror*, London: Phoenix.

Moussalli, Ahmed Sala Al-Din (1985): *Contemporary Islamic Political Thought: Sayyid Qutb*, Dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the University of Maryland in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, University of Maryland.

Nesser, Petter (2004): *Jihad in Europe. Exploring the Sources of Motivations for Salafi-Jihadi terrorism in Europe post-millennium*, Oslo: Department of Political Science, Oslo Universitet og Forsvarets Forskningsinstitut (FFI).

Neumann, Peter R. (2006): "Europe's Jihadist Dilemma", i *Survival*, 48:2, Summer 2006, s. 71-84.

Novalis/Friedrich von Hardenberg (WS) (1987): *Werke. Studienausgabe, Herausgegeben und kommentiert von Gerhard Schulz*, Verlag C.H. Beck.

Rapoport, David C. (2001): "The Fourth Wave: September 11 in the History of Terrorism", i *Current History*, dec., s. 419-422.

Rasmussen, Mikkel Vedby (2002): "A Parallel Globalization of Terror: 9-11, Security and Globalization", i *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*, 37:3, s. 323-349.

Roy, Olivier (1993): *Skakmat. Politisk islam: Et alternativ for de muslimske samfund?*, København: Forlaget Eirene.

Roy, Olivier (2004): *Den globaliserede islam*, København: Forlaget Vandkunsten.

Ruthven, Malise (2002): *A Fury for God. The Islamist Attack on America*, London: Granta Books.

Qutb, Sayyid (1964): *Milestones*, her printet fra www.youngmuslims.ca.

Sageman, Mark (2004): *Understanding Terror Networks*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Savage, Timothy M. (2004): "Europe and Islam: Crescent Waxing, Cultures Clashing", i *The Washington Quarterly*, 27:3, Summer 2004, s. 25-50.

Schlegel, Friedrich (SA): *Kritische Schriften und Fragmente*, bd. 3, "Reise nach Frankreich", s. 1-18, Stuttgart: Reclam.

Sendagorta, Fidel (2005): "Jihad in Europe: The Wider Context", i *Survival*, 47:3.

Simonsen, Jørgen Bæk (2006): *Hvad er islam*, København: Akademisk Forlag.

Sivan, Emmanuel (2003): "The Clash within Islam", i *Survival*, 45:1, Spring 2003, s. 25-44.

Sivan, Emmanuel (2006): "Radical Islam as a global phenomenon", foredrag på Dansk Institut for Internationale Studier, 11. maj 2006.

Staun, Jørgen (2002): *Mellem kantiansk patriotisme og politisk romantik. Det tyske stats- og nationsbegreb gennem to århundreder*, ph.d.-afhandling, København: Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

Staun, Jørgen (2004): "Den ny terror. En globaliseret, netværksbaseret terror med potentiel adgang til masseødelæggelsesvåben", *DIIS Report*, 2004:5, København: Dansk Institut for Internationale Studier.

Taarbye, Michael (2003): *Profiling Islamic Suicide Terrorists*, researchrapport for Justitsministeriet, Århus: Center for kulturforskning, Aarhus Universitet.

Vidino, Lorenzo (2005): "The Muslim Brotherhood's conquest of Europe", *Middle East Quarterly*, Winter.

Whine, Michael (2001): Islamism and Totalitarianism: Similarities and Differences, i *Totalitarian Movements and Political Religions*, 2:2, Autumn, s. 54-72.

Whine, Michael (2006): *Islamist Recruitment and Antisemitism on British Campuses*, RUSI Homeland Security and Resilience Department Workshop, Education and Extremism, 23. jan.

Wictorowicz, Quintin (2005): "A Genealogy of Radical Islam", i *Studies in Conflict & Terrorism*, nr. 28, s. 75-97.

